

F.A. Knol

Den Haag, januari 1999

Plattelandsarmoede

Nr. 52

INHOUD

1	INLEIDING	5
2	SELECTIE VAN GEBIEDEN	7
3	DEMOGRAFIE EN WONINGVOORRAAD IN RURALE EN URBANE GEBIEDEN MET LAGE INKOMENS	9
3.1	Demografie	9
3.2	De woningvoorraad	10
4	HET INKOMEN IN RURALE EN URBANE GEBIEDEN MET LAGE INKOMENS	13
4.1	Inkomen en inkomensbron	13
4.2	Subjectieve armoede en inkomenswaardering	14
4.3	Arbeidsmarktkenmerken en gebiedsindeling naar inkomen	15
5	INKOMEN EN DE ONTWIKKELING VAN SOCIALE STATUS	17
6	PLATTELANDSARMOEDE EN VOORZIENINGEN	19
6.1	De voorzieningsituatie	19
6.2	Voorzieningengebruik	21
7	CONCLUSIE	25
	NOTEN	27
	LITERATUUR	29
	BIJLAGE A LIJSTEN VAN POSTCODEGEBIEDEN	31
	BIJLAGE B KAARTEN: LAGE INKOMENS IN POSTCODEGEBIEDEN	59

1 INLEIDING

Uit de *Armoedemonitor 1997* kwam in het onderdeel 'ruimtelijke analyse' naar voren dat er sprake was van armoedeconcentraties in sommige plattelandsgebieden, in het bijzonder in Noorden van het land. In de analyse is armoede in kaart gebracht op basis van het percentage huishoudens met een inkomen onder de lage inkomensgrens van het CBS; de analyse-eenheden waren kwadranten van 500*500 meter en postcodegebieden van vier cijfers.

Naar aanleiding van deze resultaten heeft het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport gevraagd in hoeverre de armoedeconcentraties gepaard gaan met een tekort aan voorzieningen. Het ministerie is geïnteresseerd in een dergelijke vraag omdat het is belast met de coördinatie van het welzijnsbeleid voor het platteland. De uitkomsten van het onderzoek, waarvan deze notitie verslag doet, kunnen -voorzover zij daartoe aanleiding geven- worden gebruikt bij de selectie van gebieden die (extra) aandacht krijgt in het lokale sociale beleid.

In deze publicatie wordt ingegaan op de vraag van het ministerie. Daarbij wordt uitgebreider dan eerder in de *Armoedemonitor 1998* gebeurde aandacht besteed aan verschillende aspecten van plattelandsarmoede. De aandacht is ook uitgebreider, en vooral empirischer dan in een paragraaf over dit onderwerp in het Vlaamse jaarboek over armoede en sociale uitsluiting (Vrancken et al. 1998).

Het thema van de combinatie van armoedeconcentraties op het platteland en tekorten van voorzieningen past in de traditie van de rurale geografie. Shaw (1979) zag lage inkomens enerzijds en een gebrek aan voorzieningen anderzijds als twee dimensies van plattelandsdeprivatie. Pacione (1984) schreef vervolgens belangrijke verschillen in stedelijke en rurale deprivatie toe aan basale contrasten in de fysieke en sociale entourage van beide gebiedscategorieën. Waar fundamentele dimensies van stedelijke deprivatie worden geassocieerd met verval, conflicten tussen de etnische groepen en sociale klassen, overbevolking, criminaliteit en sociale desorganisatie, lijden gedepriveerde landelijke gebieden eerder aan problemen van slechte bereikbaarheid, fysieke isolatie en onvoldoende bevolking om de meest essentiële dorpsvoorzieningen te kunnen 'dragen'.

Waar het begrip 'plattelandsdeprivatie' twee dimensies kent, heeft het begrip 'armoede' er slechts één. In deze notitie wordt armoede opgevat als een inkomensbegrip. Mensen zijn arm als ze weinig inkomen hebben. Het gaat daarbij om het besteedbaar inkomen van huishoudens in een bepaald jaar. Het besteedbaar inkomen is het totaal van alle inkomensbestanddelen (winst, loon, uitkering, pensioen, kinderbijslag, huursubsidie enz.) verminderd met de sociale premies en de inkomstenbelasting. Bij de bepaling van het inkomen wordt rekening gehouden met de grootte en samenstelling van het huishouden. Indien het inkomen van een huishouden beneden een voor dat type huishouden bepaalde waarde (zogenoemde inkomensgrens) ligt, is er in deze benadering sprake van armoede (Corpeleijn et al. 1998).

Regio's, dorpen, wijken zijn arm als ze worden bevolkt door mensen met weinig inkomen. Noch sociale uitsluiting, noch de afwezigheid van voorzieningen wijzen an sich op armoede. Wel kan een relatie worden gelegd tussen deze verschijnselen en het inkomensniveau van de gebieden.

De inhoudelijke achtergronden van het thema 'plattelandsdeprivatie' maken een brede kijk op de problematiek in principe mogelijk. Er is echter gekozen voor een verscherping van de vraagstelling. Daardoor heeft het project waarover hier wordt gerapporteerd een beperkte omvang behouden. De vraagstelling luidt:

1. In hoeverre verschillen plattelandsgebieden van elkaar en van stedelijke gebieden op grond van de criteria inkomen en inkomensbron?
2. Is er een verband tussen plattelandsarmoede en de (ontwikkeling van) sociale status in plattelandsgebieden?
3. Verschillen mensen die in relatief arme plattelandsgebieden wonen in hun waardering van het inkomen van mensen die in relatief arme stedelijke gebieden wonen, en van mensen die in een 'normaal ruraal gebied' wonen (later te benoemen tot controlegroep platteland)?
4. Komen in plattelandsgebieden met concentraties van lage inkomens vaker of minder vaak

- voorzieningen voor dan in andere gebiedscategorieën?
5. Worden deze gebieden ook gekenmerkt door beperkte mobiliteitsmogelijkheden, i.c. een laag autobezit, en grote afstanden tot ontsluitingspunten van het particulier en het openbaar vervoer?
 6. Wordt het relatief arme deel van het platteland ook gekenmerkt door een gering voorzieningen-gebruik?

Voorafgaande aan de beantwoording van deze vragen worden gebieden met plattelandsarmoede nader getypeerd, waarbij demografische kenmerken en kenmerken van de woningvoorraad aan bod komen.

2 SELECTIE VAN GEBIEDEN

Op basis van het zeer grootschalige Regionaal Inkomensonderzoek (RIO) wordt een quasi-experimentele aanpak gevolgd. Uitgangspunt is een empirische afbakening met behulp van inkomensgegevens van postcodegebieden. Een dergelijke afbakening maakt het mogelijk armoedeconcentraties gedetailleerd in beeld te brengen en -door koppeling van het RIO met andere bestanden via het criterium postcode- nader te typeren. De bestanden waarmee gekoppeld wordt bevatten ook data op postcodeniveau van vier cijfers, waaronder demografische data en gegevens over de woningvoorraad. Deze bestanden zijn: de Woonmilieudatabank 1995 (WMD'95) die het ministerie van VROM in samenwerking met het SCP opstelde, Geomarktprofiel 1994 (GMP'94) van het Bureau Geomarktprofiel en het Postcoderegister 1995 (PCR'95) van het CBS.

De selectie van de gebieden heeft plaatsgevonden door enerzijds plattlandsgebieden met armoedeconcentraties tegenover stedelijke gebieden te plaatsen. Anderzijds worden deze gebieden gezet tegenover meer welvarende plattlandsgebieden. Binnen de categorie arme 'plattlandsgebieden' en 'stedelijke gebieden' wordt gedifferentieerd naar sterke en beperkte concentratie (resp. top-100-gebieden en risicogebieden genoemd; daarbij gaat het om de 'top' van de Nederlandse postcodegebieden naar armoede). Plattlandsgebieden zijn geselecteerd uit de categorie gemeenten met minder dan 30.000 inwoners, en de stedelijke plekken zijn onderdeel van de drie grote steden. Armoede wordt gedefinieerd in termen van het aandeel huishoudens met een inkomen beneden de lage inkomensgrens (*f* 16.000) van het CBS.

De volgende gebiedscategorieën worden onderscheiden:

- # Plattlandsgebieden die qua armoedepercentage in Nederlandse de top-100 voorkomen (d.w.z. er zijn meer dan 33,5% huishoudens beneden de lage inkomensgrens van het CBS).
- # Stedelijke gebieden die qua armoede percentage in de Nederlandse top-100 voorkomen (d.w.z. er zijn meer dan 33,5% huishoudens beneden de lage inkomensgrens van het CBS)..
- # Plattlandsgebieden met een beperkte armoedeconcentratie, dat wil zeggen het aandeel inkomens beneden de lage inkomensgrens van het CBS ligt tussen de 25 en 33,5%..
- # Stedelijke gebieden met een beperkte armoedeconcentratie, dat wil zeggen het aandeel inkomens beneden de lage inkomensgrens van het CBS ligt tussen de 25 en 33,5%.
- # Overige plattlandsgebieden met veel lage inkomens (het aandeel lage inkomens ligt tussen 20% en 25%).
- # Overige stedelijke gebieden met veel lage inkomens (het aandeel lage inkomens ligt tussen de 20% en 25%).
- # Een controlegroep van ca. 250 plattlandsgebieden rond de mediane waarde binnen de rangorde van postcodegebieden naar laag inkomen (aandeel lage inkomens tussen de 11,9 en 13,8%).

3 DEMOGRAFIE EN WONINGVOORRAAD IN RURALE EN URBANE GEBIEDEN MET LAGE INKOMENS

3.1 Demografie

Tabel 3.1 Kenmerken van de bevolkingsopbouw in verschillende gebiedscategorieën.

	platteland top-100	stad top-100	platteland- risico	stadrisico	platteland, overig arm	stad, overig arm	controlegroep p platteland
% personen van 0-14 jaar	19	19	20	14	20	15	20
% personen van 15-24 jaar	12	16	13	13	13	12	13
% personen van 25-44 jaar	31	38	30	37	30	33	31
% personen van 45-64 jaar	25	17	24	20	23	22	24
% personen van 65 jaar en ouder	13	10	13	16	13	18	12
% jonge gezinnen	19	13	19	14	19	16	20
% grote gezinnen (3 en meer kinderen)	11	13	10	7	10	6	10
% gezinnen zonder kinderen	39	28	38	39	37	40	36
% eenoudergezinnen	3	23	4	17	4	13	3
% jongere alleenstaanden (< 45 jaar)	3	13	4	10	3	8	3
% oudere alleenstaanden (> 45 jaar)	10	12	11	15	11	15	9
% buitenlanders (Geomarktdefinitie)	1	33	1	15	2	10	2
% Marokkaanse gezinnen	0	10	0	5	1	3	0
% Antilliaanse gezinnen	0	2	0	1	1	1	0
aantal huishoudens (abs. x 1.000)	4,6	250	33	219	120	190	359
aantal arme huishoudens (abs. x 1.000)	1,6	97	19	62	26	42	45
N (aantal postcodegebieden)	23	48	75	45	150	38	254

Bron: CBS (RIO'95), (PCR'95); RPD (WMD'94) Geomarktprofiel (GMP'95); SCP-bewerking

Uit tabel 3.1 blijkt dat het aantal postcodegebieden in de top-100 op het platteland relatief laag is. Dit geldt ook voor het aantal risicogebieden op het platteland (zie ook bijlage A, tabel A.1 en bijlage B (kaartenbijlage)). Hoewel het aantal postcodegebieden op het platteland veel groter is dan in de drie grootste steden, worden op het platteland minder arme gebieden aangetroffen. Bovendien wonen er naar verhouding weinig mensen in de arme plattelandsgebieden, en ook minder arme mensen. Zo wonen in de 23 postcodegebieden op het platteland die tot de top-100 behoren, nog geen 5.000 huishoudens. In de drie gebiedscategorieën die samen het arme platteland vormen wonen 158.000 huishoudens (waarvan 47.000 arm; overigens is dit wel bijna 30%). In de drie gebiedscategorieën die samen de arme stad vormen, wonen 659.000 huishoudens (waarvan 201.000 arm). Ook lijkt de armoede op het platteland geografisch gespreid. Het aantal arme huishoudens in de controlegroep platteland, die bestaat uit een relatief groot aantal postcodegebieden is ongeveer even hoog als het aantal arme huishoudens in de drie gebiedscategorieën die samen het arme platteland vormen.

Verder blijkt uit de tabel, dat in vergelijking met de stedelijke top-100 gebieden de bevolking in de 'arme plattelandsgebieden' vaker een relatief hoge leeftijd heeft. Vergeleken met de andere categorieën op het platteland is er echter weinig verschil in leeftijdsopbouw.

Met een relatief oude bevolking op het platteland gaat de aanwezigheid van veel gezinnen zonder kinderen gepaard (lege nestfase). Ook het aandeel oudere alleenstaanden is substantieel, maar wijkt niet

veel af van andere gebiedscategorieën. Alleen in de stedelijke risicogebieden is een duidelijk groter percentage oudere alleenstaanden.

De tabel toont ook het typische stedelijke verschijnsel van de aanwezigheid van buitenlanders (etnische minderheden); op het platteland is deze groep nauwelijks vertegenwoordigd. Binnen de steden is een verdere differentiatie. In de top-100-gebieden komen allochtonen het meest voor, gevolgd door de stedelijke risicogebieden.

Evenals de allochtonen zijn ook de eenoudergezinnen een typisch stedelijk fenomeen, waarbij pas binnen de steden een differentiatie naar wijktipe is. Evenals de allochtonen komen eenoudergezinnen zeer vaak voor in de 'arme stedelijke gebieden'.

Uit de diverse voorzieningengebruikonderzoeken zijn enige ontwikkelingen in de relatie tussen huishoudinkomen en huishoudenssamenstelling op het platteland af te leiden.

Destijds (begin jaren tachtig, de gegevens komen uit het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1983) was de aanwezigheid van gezinnen met kinderen op het platteland in sterke mate bepalend voor het in het algemeen relatief hoge inkomensniveau op het platteland in het algemeen.

Wanneer de huishoudenscategorieën afzonderlijk in beeld werden gebracht, bleek steeds de laagste inkomensklasse op het platteland beter gevuld dan in de stad. De (weinige) op het platteland aanwezige alleenstaanden waren armer dan de alleenstaanden in de stad. Ook (de toen vele) gezinnen met kinderen op het platteland waren armer dan de gezinnen in de stad (Knol 1986).

Inmiddels is - blijkens gegevens uit het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1995 de situatie sterk gewijzigd. Ten opzichte van de vier grote steden is geen van de huishoudenscategorieën - uitgezonderd de eenoudergezinnen- arm op het platteland. Daarbij geldt echter wel dat het gemiddeld inkomen per huishoudenscategorie er ook niet veel hoger is.

3.2 De woningvoorraad

Tabel 3.2. Kenmerken van de woningvoorraad in verschillende gebiedscategorieën.

	platteland top-100	stad top-100	platteland- risico	stadrisico	platteland overig lage inkomens mediaan	stad overig lage inkomens	controlegroe p platteland
% woningen met een vooroorlogs bouwjaar	56	56	46	38	39	42	29
% woningen met een bouwjaar tussen 1945 en 1960	22	13	17	29	19	19	16
% woningen met een bouwjaar tussen 1960 en 1970	7	4	14	11	15	19	17
% woningen met een bouwjaar tussen 1970 en 1980	8	7	15	6	17	7	22
% woningen met een bouwjaar na 1980	7	20	7	15	10	13	16
% woningen met 1-2 kamers	12	11	6	7	7	3	4
% woningen met 3 kamers	10	43	10	38	10	22	7
% woningen met 4 kamers	31	38	48	45	47	57	45
% woningen met 5 of meer kamers	47	8	36	9	35	18	43
% rijtjeswoningen	22	19	29	18	33	31	46
% vrijstaande woningen	28	0	23	1	20	1	20
% twee-onder-een kapwoningen	50	1	47	2	44	3	35
% flats (tot 4 verdiepingen)	0	17	1	24	2	22	1
% flats (5 of meer verdiepingen)	0	9	0	10	0	9	1
% etagewoningen	0	54	0	45	1	33	10
% huurwoningen	23	87	31	81	32	72	27
gemiddelde huurprijs huurwoningen (in guldens)	463	413	439	445	441	465	487
gemiddelde koopprijs koopwoningen (in guldens)	178.000	128.000	169.000	165.000	172.400	168.600	209.000

Bron: CBS (RIO'95), (PCR'95); RPD (WMD'94); Geomarktprofiel (GMP'95), SCP-bewerking.

Tabel 3.2 laat zien dat woningen uit de vooroorlogse periode zowel in de landelijke als in de stedelijke top-100 goed zijn vertegenwoordigd. Worden de risicogebieden op het platteland ook gedomineerd door oude bebouwing, in de steden komen op vergelijkbare plaatsen gebieden zowel veel vooroorlogse woningen als vroeg naoorlogse woningen voor. Dit is opvallend. Uit een recent verschenen publicatie van het SCP blijkt dat veel vroeg naoorlogse, en relatief weinig vooroorlogse wijken qua sociale status het sterkst gedaald zijn. Wel behoren tot de sterkst gedaalde gebieden ook de stedelijke stadsvernieuwingsgebieden, met een ontstaansperiode rond de eeuwwisseling (Knol 1998; zie ook hoofdstuk 5). Uit het AVO'95 blijkt dat de lage inkomensgroepen op het arme platteland, evenals die in de controlegroep platteland vaak in gebieden wonen die vroeg na de oorlog bebouwd werden. In de 'arme stad' wonen de lage inkomensgroepen vaker in vooroorlogse wijken.

De woningvoorraad in het relatief arme deel van het platteland bestaat -zoals te verwachten- vaak uit vrijstaande woningen en twee-onder-een kapwoningen (meer dan 3/4 van de woningvoorraad in deze gebiedscategorie). Daarbij blijkt uit gegevens op individueel niveau dat huishoudens met een relatief laag inkomen vaak een vrijstaande woning bewonen, ook vergeleken met de controlegroep platteland. Men zou kunnen verwachten dat de woningen in dit deel van het platteland vaak klein (en daarmee relatief goedkoop) zijn. Dit blijkt niet het geval. Hoewel er naar verhouding veel tweekamerwoningen zijn, domineren toch de grote woningen. Bijna de helft van de woningen op het 'arme platteland' heeft vijf kamers of meer.

De qua grootte en type vrij aantrekkelijke woningvoorraad op het 'arme platteland' heeft ook zijn prijs: zowel de prijzen van koopwoningen als de huren van de huurwoningen zijn er vrij hoog. Vooral de uitkomst dat de kooprijzen er hoog zijn is tegen de verwachting, gezien de vaak ruime woningmarkt op het platteland. De uitkomst wordt echter bevestigd door uitkomsten over de transactiepreisen van koopwoningen (zoals geregistreerd bij NVM-makelaars) in de periode 1991-1994. Ook deze blijken

relatief hoog in de arme plattelandsgebieden, zeker wanneer wordt vergeleken met de stedelijke gebieden. Wel is het zo, dat in de meer welvarende plattelandsgebieden de transactiepreizen hoger zijn dan in de arme plattelandsgebieden. In de controlegroep 'platteland' zijn de huizenpreizen het hoogst; in 1994 was de gemiddelde prijs daar al meer dan 250.000 gulden. Kennelijk bepaalt vooral de aard van de woningvoorraad de prijs van koopwoningen op het platteland, en veel minder de relatief geringe schaarste daar.

Overigens blijkt uit een analyse waarin de gegevens over de kooppreizen op gebiedsniveau worden gekoppeld aan individuele gegevens (met behulp van het AVO'95), dat huishoudens met een laag inkomen op het arme platteland vaker in een huurwoning wonen dan meer welvarende huishoudens aldaar. Daarbij zijn de huurpreizen van deze woningen aan de lage kant, vooral vergeleken met die van de huurwoningen in de controlegroep platteland. Ondanks de verhoudingsgewijze lage huren die de lage inkomensgroepen op het platteland betalen, is er een hoog gebruik van de huursubsidie. Zo'n 40% van het laagste tertiël uit de inkomensverdeling doet hier een beroep op. Ter vergelijking: het niveau in de controlegroep platteland is zo'n 10% lager.

Bovendien geldt dat wanneer de lage inkomensgroepen er in koopwoningen wonen, de gemiddelde kooppreijs relatief laag is.

De laagste huur- en kooppreizen worden overigens waargenomen in de gebieden uit de stedelijke top-100.

Kooppreizen zijn vooral op het platteland van belang, gezien het hoge aandeel koopwoningen in dit deel van Nederland. Daarbij valt op dat het 'arme platteland' van alle onderscheiden gebiedscategorieën het hoogste aandeel koopwoningen heeft. Huurwoningen zijn een grootstedelijk verschijnsel, en de arme stedelijke gebieden hebben dan ook veel van dergelijke woningen.

Geconcludeerd kan worden dat de bewoners van arme plattelandsgebieden in het algemeen aantrekkelijk wonen. De woonsituatie verschilt in gunstige zin van die van de stad op voor de hand liggende kenmerken als eigendomsverhouding, woningtype en woninggrootte. Hoewel een aantal kenmerken voor de lage inkomensgroepen niet altijd gelden (zo wonen ze vaker in een huurwoning) geldt toch dat ook voor hen de woonsituatie op het 'arme' platteland beter is dan in de stad (vaak wonen ze in een vrijstaande woning).

4.1 Inkomen en inkomensbron

De criteria voor de indeling in de verschillende categorieën komen ook tot uiting in tabel 4.1. De top-100 gebieden op het platteland in die in de steden kennen -per definitie- beide veel huishoudens met lage inkomens. De zgn. risicogebieden kennen minder vaak van dergelijke huishoudens, maar toch nog altijd een substantieel deel. Relatief weinig van dergelijke huishoudens zijn er in de controlegroep. Wordt echter een andere -lagere grens- gebruikt als criterium voor het aandeel lage inkomens (minder dan f 14.000), dan wordt het beeld anders. Dan is het aandeel lage inkomens vooral een kenmerk van de stedelijke top-100 gebieden. De arme gebieden op het platteland kennen verhoudingsgewijze duidelijk minder van dergelijke huishoudens, en kunnen zich meten met de stedelijke risicogebieden. Bovendien is de afwijking van de landelijke risicogroepen ook maar beperkt.

De 'arme plattelandsgebieden' worden bovendien gekenmerkt door grotere aandelen hogere inkomensgroepen dan de arme stadsgebieden. De meer welvarende plattelandsgebieden hebben in vergelijking met vergelijkbare stadsgebieden echter weer minder hoge inkomens binnen hun grenzen. In de zogenoemde risicogebieden is het aandeel hoge inkomens evenredig verdeeld over de stedelijke en landelijke plekken.

De stad-landdimensie komt -binnen vergelijkbare typen- ook duidelijker naar voren dan de inkomensdimensie als gekeken wordt naar het bijstandsniveau en het werkloosheidsniveau in de verschillende gebieden. Werkloosheid en vooral bijstand komen vaker binnen de stad dan op het platteland voor. Daarbij is (in de steden) het niveau hoger in de 'arme' gebieden dan in de meer welvarende gebieden. Daartegenover staat echter dat arbeidsongeschiktheid eerder een kenmerk van het 'arme platteland' is dan van de stad, al zijn de verschillen maar klein.

Een andere inkomensbron, waarbij het verschil tussen stad en land binnen dezelfde gebiedstypen duidelijk is, is inkomen uit onderneming. Ondernemers treft men vaker op het platteland aan dan in de stad. Dit is niet verwonderlijk. Immers, een specifieke ondernemer, de boer, is kenmerkend voor het platteland.

Op het arme platteland blijft het bij een relatief hoog aandeel boeren. Uit het AVO'95 blijkt dat er weliswaar ook veel bouwondernemers zijn, maar dit aandeel is niet hoger of lager dan in de andere gebiedscategorieën. De bewoners in de controlegroep platteland zijn relatief het meest ondernemend, zowel in de agrarische sector als in andere sectoren.

Het aandeel gepensioneerden differentieert in het algemeen weinig tussen de gebiedscategorieën. De verjonging van de steden in de laatste decennia komt nog niet tot uiting in een beperkte omvang van deze groep. Alleen de gebieden uit de stedelijke top-100 gebieden wijken af door een relatief laag aandeel.

Tabel 4.1 Voorkomen van groepen gedefinieerd door inkomen en daaraan gerelateerde variabelen in verschillende gebiedscategorieën.

	platteland top-100	stad top-100	platteland- risico	stadrisico	platteland overig lage inkomens	stad overig lage inkomens	controlegroep platteland
% huishoudens met inkomen < f 16.000	38	40	28	29	22	22	13
% huishoudens met inkomen < f 14.000	19	26	15	18	11	14	6
% hoofd bijstand t.o.v. aantal huishoudens	1	9	2	5	1	4	1
% hoofd werkloos t. o. v. aantal huishoudens	8	22	7	14	5	9	3
% hoofd arbeidsongeschikt t.o.v aantal huishoudens	9	7	8	6	7	6	6
% gepensioneerd	30	19	27	28	29	31	25
% zelfstandige ondernemers	17	4	16	6	14	6	13
% hoog inkomen (tussen modaal en 2* modaal en meer dan 2* modaal)	20	7	17	16	17	32	29

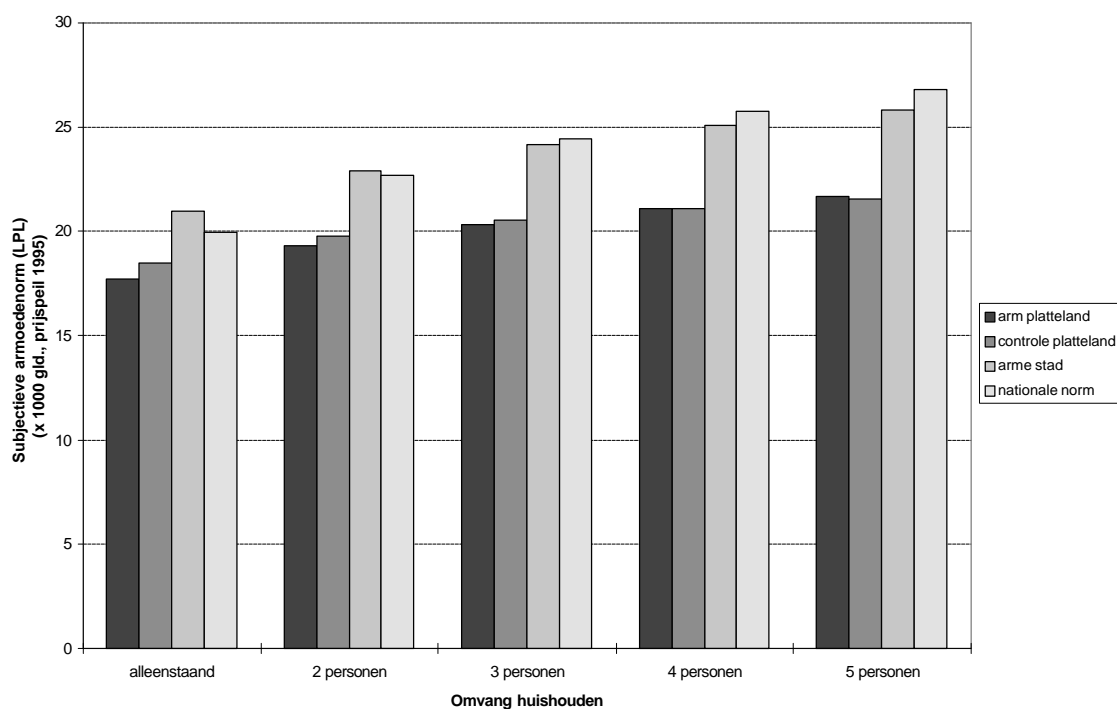
Bron: CBS (RIO'95) (PCR'95); RPD (WMD'94); Geomarktprofiel (GMP'95), SCP-bewerking

4.2 Subjectieve armoede en inkomenswaardering

In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de waardering van het inkomen in de diverse gebieden. Omdat de steekproefaantallen van de gebruikte enquête bij uitsplitsing naar postcodegebieden te gering zijn, wordt een vergelijking gemaakt van de totalen voor de categorieën 'arm platteland', 'arme stad' en 'controlegroep platteland'.

De waardering van het inkomen is afgeleid van een vraag uit het Aanvullend voorzieningengebruik onderzoek (AVO'95) waarin de respondenten is gevraagd aan te geven welk huishoudensinkomen zij 'zeer slecht', 'slecht', enzovoort tot 'zeer goed' vinden. Van deze vraag is op een aantal manieren gebruikgemaakt. Ten eerste is van deze vraag een subjectieve armoedelijijn voor geheel Nederland afgeleid volgens de zogenoemde Leidse methode (*Leyden Poverty Line*; zie bv. Minkman en Van Praag 1996).¹ In de tweede plaats zijn regionaal gedifferentieerde subjectieve armoedegrenzen berekend, waardoor inzicht ontstaat in de verschillen in subjectieve armoede tussen gebieden. Ten slotte wordt ook een direct gebruikgemaakt van de antwoorden op de inkomenswaarderingsvraag door na te gaan welk aandeel van de huishoudens een besteedbaar huishoudensinkomen heeft dat zij zelf onvoldoende vinden. Uit figuur 4.1 blijkt dat de nationale subjectieve armoedenorm en de norm voor de arme stedelijke gebieden dicht bij elkaar liggen. Voor alleenstaanden en tweepersoonshuishoudens is de subjectieve norm iets hoger in de arme stadsdelen, voor omvangrijker huishoudens is juist de nationale norm hoger.

Figuur 4.1 Subjectieve-armoedenormen, naar huishoudomvang en gebiedstype, 1995



De armoedenormen in de plattelandsgebieden liggen beduidend onder het niveau van de arme stad (11% à 16%, afhankelijk van de huishoudensomvang) en dus ook onder de nationale norm. Tussen de twee plattelandsgebieden is weinig verschil; bij een huishoudensomvang tot vier personen is de subjectieve norm op het arme platteland lager, bij huishoudens met vijf of meer personen iets hoger.

De normverschillen werken vanzelfsprekend door in de mate waarin men subjectieve armoede meet. Tabel 4.2 biedt een beeld voor alle huishoudens. Zowel volgens de nationale als de regionaal gedifferentieerde norm is de subjectieve armoede in de arme gebieden van de grote stad het hoogst (33% à 34%). De andere gebieden blijven daarbij achter, waarbij, zoals te verwachten, het aantal subjectief- armen op het platteland lager is wanneer de regionaal gedifferentieerde norm wordt toegepast.

Tabel 4.2 Subjectieve armoede in verschillende gebiedscategorieën, alle huishoudens, 1995 (in procenten)

gebiedscategorie	huishoudens met inkomen onder	
	nationale subjectieve-armoedenorm	regionaal gedifferentieerde subjectieve-armoedenorm
arm platteland	21	14
arme stad	33	34
controlegroep platteland	13	10
overig Nederland	17	17

Bron: SCP (AVO'95)

In tabel 4.3 is dezelfde uitsplitsing gemaakt, maar nu uitsluitend voor de huishoudens met een laag inkomen. Volgens de nationale norm is binnen deze groep het percentage subjectief-armen op het arme platteland en in de arme grote stadsgebieden gelijk (87%). Op basis van de regionaal gedifferentieerde lijnen is de subjectieve armoede in de arme rurale gebieden echter beduidend lager dan in de arme grote stad (63% versus 88%).

Tabel 4.3 Subjectieve armoede bij lage-inkomensgroepen in verschillende gebiedscategorieën, 1995 (in procenten)

gebiedscategorie	arme huishoudens met inkomen onder	
	nationale subjectieve- armoedenorm	regionaal gedifferentieerde subjectieve-armoedenorm
arm platteland	87	63
arme stad	87	88
controlegroep platteland	73	59
overig Nederland	77	77

Bron: SCP (AVO'95)

Eenzelfde beeld rijst op uit tabel 4.4, waarin het aandeel huishoudens is weergegeven waarvoor het feitelijk inkomen onder het niveau ligt dat men als 'onvoldoende' kwalificeert. Bezien over alle huishoudens is dit percentage in de arme stad het hoogst (21% tegenover 9% à 11% in de overige gebiedscategorieën). Bij de lage-inkomensgroep kan worden geconstateerd dat inwoners van het arme platteland het inkomen minder vaak onvoldoende vinden dan in de grote stad het geval is (22% versus 33%). De resultaten duiden erop dat armoede op het platteland bij een vergelijkbare objectieve inkomenspositie gepaard gaat met een gemiddeld positievere inkomenswaardering.

Tabel 4.4 Huishoudens dat inkomen onvoldoende vindt, naar gebiedscategorie, 1995 (in procenten)

	alle huishoudens	
	alle huishoudens	alleen lage inkomens
arm platteland	9	22
arme stad	21	33
controlegroep platteland	10	31
overig Nederland	11	28

Bron: SCP (AVO'95)

4.3 Arbeidsmarktkenmerken en gebiedsindeling naar inkomen

De werkzame bevolking op het platteland verschilt van die van de stad. Evenzo verschilt de werkzame bevolking op het arme platteland van die van de arme stad. De bevolking op het arme platteland is relatief vaak in de landbouw of de industrie werkzaam. Opvallend is dat dit niet alleen verschilt ten opzichte van de arme stad, maar ook ten opzichte van de controlegroep platteland.

In de arme stad is men relatief vaak werkzaam in de bouw, in de handel of horeca, of in de transport- en opslagbedrijven.

De vergelijking tussen het arme platteland en de controlegroep leidt vooral tot het resultaat, dat personen uit de controlegroep relatief vaak in de bouw werkzaam zijn (en dus vrij weinig in de agrarische sector).

In tabel 4.5 wordt het opleidingsniveau van de beroepsbevolking weergegeven, zowel van degenen die werkzaam zijn, als van zij die een uitkering hebben vanwege werkloosheid of bijstand. Het betreft de volgende uitkeringen: WW, RWW, ABW en TW. Van hen mag worden verwacht dat ze mogelijk (weer) tot de actieve beroepsbevolking toetreden. Daarnaast is in het overzicht dit gegeven ook gepresenteerd voor de totale (potentiële) beroepsbevolking, de bevolking van 15-64 jaar. Van de werkzamen is het opleidingsniveau weergegeven naar sector, volgens de SBI-indeling. Het opleidingsniveau is weergegeven als het aandeel laag en zeer laagopgeleiden binnen de betreffende categorie. Laag- opgeleiden zijn personen met een lagere schoolopleiding (basisschoolopleiding), lbo (vbo)-opleiding, of een driejarige opleiding ulo/mavo, havo hbs.

De data zijn weer afkomstig uit het AVO'95. Via de criteriumvariabele postcode is ook hier de gebiedsindeling aan de steekproef gevoegd. De vaak geringe celvullingen (vooral bij de onderverdelingen naar sbi-code) maken het weer nodig de gebieden samen te voegen tot relatief arme plattelandsgebieden en relatief arme stadsgebieden. Ook dan moet er nog rekening mee worden gehouden dat de (steekproef)marges rond de gevonden uitkomsten groot zijn.

Tabel 4.5 Laagopgeleiden in de beroepsbevolking in de gebieden naar sector (sbi-code), en laagopgeleiden onder de uitkeringstrekkers (aandelen in percentages)

	arm platteland	arme stad	controlegroep
landbouw en visserij	48	n.v.t.	68
industrie	66	51	56
bouwnijverheid en installatiebedrijven	77	53	63
handel, horeca en reparatiebedrijven	69	57	57
transport, opslag en communicatie	48	37	53
bank, verzekeringswezen en commerciële dienstverlening	36	28	24
overige dienstverlening	70	26	65
overige activiteiten	76	69	74
totale potentiële beroepsbevolking (15-65-jarigen)	59	48	57
uitkeringstrekkers WW, RWW, ABW, TW	57	66	53

Bron: CBS (RIO'95), SCP-bewerking; SCP (AVO'95)

In het algemeen geldt, dat het opleidingsniveau van de potentiële beroepsbevolking op het arme platteland weinig afwijkt van de controlegroep 'platteland', maar - gemeten naar de indicatie 'lage opleiding' - negatief uitkomt ten opzichte van de arme stad.

Tabel 4.5 laat verder zien dat het aandeel laagopgeleide personen in de agrarische sector in absolute zin weliswaar hoog is (bijna 50%), maar in relatieve zin laag. Er zijn relatief meer laagopgeleide agrariërs in de controlegroep platteland, maar daarbij moet bedacht worden dat ook hun aantal lager is.

Ten opzichte van de controlegroep 'platteland' is er echter op het arme platteland een laag opleidingsniveau in de sectoren: industrie, bouwnijverheid, commerciële dienstverlening en overige dienstverlening. De bewoners van het 'arme platteland' zijn in deze sectoren ook relatief slecht opgeleid als wordt vergeleken met de 'arme stad'.

De uitkeringstrekkers hebben op het arme platteland vaak een gunstig opleidingsniveau ten opzichte van de arme stad.

5 INKOMEN EN DE ONTWIKKELING VAN SOCIALE STATUS

Onlangs verscheen het SCP-Cahier 'Van hoog naar laag, van laag naar hoog', waarin de statusontwikkeling van de Nederlandse wijken tussen 1971 en 1995 wordt beschreven (Knol 1998). De (sociale) status van de wijken wordt in kaart gebracht door scores op samengestelde variabelen, waarin naast inkomen ook opleidingsniveau en werkgelegenheid zijn opgenomen. Voor zowel 1971 als 1995 zijn dergelijke scores berekend. De scores zijn in een rangorde gezet, waarna deze rangordes zijn samengevat tot drie categorieën: hoge status (de hoogste 40%), lage status (de laagste 40%) en gemiddelde status (de overige). Vervolgens zijn de overgangen tussen de categorieën bestudeerd. Eén van de meest opvallende regionale verschijnselen is dat zowel verschillende plattellandsgebieden in het Noorden als de grote steden vaak wijken herbergen met een laag niveau van sociale status. Daarbij zijn echter veel lage statuswijken in de grote steden dat pas de afgelopen 25 jaar geworden. De lage statusgebieden op het Noordelijke platteland van nu hadden ook 25 jaar geleden een lage sociale status.

Tegenover de lage sociale status van de stedelijke wijken staan de ruimtelijk gescheiden hoge statusgebieden van de suburbane omgeving. Dit verschijnsel is meermalen beschreven, soms aangeduid als tweedeling. Uit de publicatie 'Van hoog naar laag, van laag naar hoog' blijkt dat het verschijnsel vooral wordt veroorzaakt door ontwikkelingen in de grote steden. De suburbane gebieden rond de grote steden hadden veelal al een hoog statusniveau in 1971.

Ook op het (Noordelijke) platteland doen zich ruimtelijk gescheiden ontwikkelingen voor. In het Noordelijke en Oostelijke deel van Friesland, in Noord Groningen, en in de Gronings-Drentse veenkoloniën bleven veel gebieden een lage status behouden. Daarentegen valt een stijging op van gebieden in het Friese Merengebied, op het Drents Plateau en in het suburbane gebied rond de stad Groningen.

Wijken op het platteland die daalden tussen 1971 en 1995 kwamen vooral voor in Zeeuws Vlaanderen, de IJsselmeerpolders, en wat verspreid over het gebied van de grote rivieren.

De ontwikkelingen op het gebied van status roepen de vraag op in hoeverre dat het beeld van de spreiding van de 'plattelandsarmoede' in een bepaald perspectief kan plaatsen². In hoeverre zijn gebieden met hoog aandeel huishoudens met een laag inkomen tevens gebieden die daalden, dan wel gebieden met een stabiel lage status. Zijn er gebieden met een laag inkomen die volgens het statuscriterium geen laag niveau hebben?

Tabel 5.1 De ontwikkeling van sociale status van de postcodegebieden (in %) per inkomenscategorie

	platteland top-100	stad top-100	platteland risicogebie d	stad risicogebied	platteland overig arm	stad overig arm	platteland controlegroep
stabiele wijken							
hoge status in 1971 en 1995	4	0	0	2	1	5	16
gemiddelde status in 1971 en 1995	0	0	3	2	1	3	12
lage status in 1971 en 1995	79	49	72	11	72	0	16
dalend in de rangorde							
van hoge naar gemiddelde status	0	0	1	2	0	8	11
van gemiddelde naar lage status	0	33	3	20	5	16	6
van hoge status naar lage status	0	18	3	63	3	68	4
stijgend in de rangorde							
van lage naar gemiddelde status	9	0	7	0	11	0	12
van gemiddelde naar hoge status	4	0	2	0	2	0	11
van lage naar hoge status	4	0	9	0	5	0	12
totaal	100	100	100	100	100	100	100

Bron: CBS (Algemene Volkstelling 1971), (RIO'95); RPD (WMD'95); Geomarktprofiel (GMP'94), SCP-bewerking

Uit tabel 5.1 blijkt dat de arme plattelandsgebieden in de regel gebieden zijn met een stabiel laag statusniveau. Zowel in 1971 als in 1995 was er sprake van een lage sociale status. Daarnaast zijn er - opvallend genoeg - ook postcodegebieden die stijgen in de rangorde. Vooral bij de categorie 'platteland-overig arm' springt dit in het oog. Bijna een vijfde van de gebieden hier stijgt van de ene naar de andere categorie op de rangorde.

De stedelijke arme wijken zijn voor een groot deel dalende wijken. Vooral in de gebiedscategorieën 'stad-ricogebied' en 'stad-overig arm' doet zich dit verschijnsel voor. Opvallend is echter dat bij de stedelijke top-100 ongeveer evenveel wijken daalden tussen de categorieën, als er op een stabiel laag niveau bleven. Bijlage A, tabel A.2, geeft een overzicht van de arme plattelandsgebieden en hun statusontwikkeling in de periode 1971-1995.

In de literatuur wordt de inkomensachterstand en de lage sociale status op het platteland vaak toegeschreven aan de beperkte economische mogelijkheden ter plekke. Ter plekke is geen of weinig werk. Daarnaast wordt de relatieve onaantrekkelijkheid van bepaalde delen van het platteland als woonomgeving genoemd. Deze factor zou ertoe leiden dat jonge, goed opgeleide personen deze delen van het platteland verlaten. Daardoor verlaten personen met een in de toekomst - potentieel - goed inkomen het toneel. De relatief onaantrekkelijke woonomgeving kan hen niet verleiden toch op dit deel van het platteland te blijven wonen, en elders te gaan werken. Huigen en Van der Velden (1989) noemen met name de ruimtelijk open woonomgeving van Oost Groningen weinig concurrerend ten opzichte van de Drentse zandgronden.

Dergelijke ontwikkelingen zouden betekenen dat lage inkomensgebieden op het platteland moeten worden getroffen door relatief grote migratiestromen. Uit tabel 3.1 blijkt in ieder geval al dat er relatief weinig jongeren op het arme platteland zijn. Dit zou met name die gebieden treffen die een stabiel laag statusniveau hebben, en die welke in status zijn gedaald.

Tabel 5.2 Verhuizingen uit de buurt (het dorp) in diverse gebiedscategorieën

	totaal alleen stabiel lage statuswijken		alleen dalende wijken
platteland top-100	14	14	-
stad top-100	23	25	24
platteland risicogebied	14	14	25
stad risicogebied	18	21	18
platteland overig arm	12	12	14
stad overig arm	17	-	17
platteland controlegroep	11	12	11

Bron: CBS (Algemene Volkstelling 1971), (RIO'95); RPD (WMD'95); Geomarktprofiel (GMP'94), SCP-bewerking

In tabel 5.2 is een overzicht gegeven van de verhuizingen uit de buurt/het dorp. Daarbij is - evenals in het SCP-Cahier 'Van hoog naar laag, van laag naar hoog' gebruik gemaakt van een berekening van het bureau Geomarktprofiel, gebaseerd op de registratie van de PTT van verhuiskaarten. Het betreft het verschil tussen het aantal verhuiskaarten dat uitstroom en het aantal dat instroom weergeeft. Alleen de positieve waarden die deze berekening oplevert, zijn geteld. Voor een standaardisatie zijn de waarden gedeeld door het aantal huishoudens maal 100.

Uit de tabel blijkt dat ten opzichte van de stedelijke wijken op het platteland weinig buiten de wijk/het dorp wordt verhuisd. Binnen de context van het platteland is er wel verschil. Vanuit de postcodegebieden die behoren tot de controlegroep platteland wordt minder buiten de wijk/het dorp verhuisd, dan vanuit de relatief armste plattelandsgebieden (top-100, en risico). Voor het platteland verandert het beeld niet als uitsluitend de stabiele lage statuswijken worden beschouwd. Dit is wel het geval als naar de dalende wijken/dorpen wordt gekeken. Dan blijkt dat vooral in de categorie 'platteland-risicogebied' veel naar buiten wordt verhuisd. Daarbij moet echter worden aangetekend, dat het hier maar om vijf gebieden gaat, die bovendien nogal verspreid over het land liggen. Verder zijn er een relatief meer verhuisbewegingen vanuit de buurten/dorpen in de categorie 'platteland-overig arm'.

Geconcludeerd kan worden dat binnen de context van het platteland iets meer wordt verhuisd vanuit wijken/dorpen in het relatief arme deel van het platteland.

6.1 De voorzieningsituatie

In studies over de voorzieningsituatie op het platteland staat de vraag centraal of een aantal voorzieningen die als basisvoorzieningen worden aangeduid, al dan niet aanwezig zijn in de kleine dorpen. Als dergelijke voorzieningen werden aangeduid: de school, winkel voor dagelijkse levensbehoeften, halte voor openbaar vervoer. Vaak werd gedacht dat een dorp als entiteit niet meer zou kunnen bestaan zonder die voorzieningen. Vooral de (kleine) school was een belangrijk fenomeen. Deze was behalve onderwijsinstituut ook een brandpunt van het gemeenschapsleven: de accommodatie bood mogelijkheden voor het verenigingsleven en de dorpsonderwijzer werd geacht een sociaal bindend persoon te zijn.

In de literatuur wordt deze voorzieningenbenadering technisch uitgewerkt door het maken van hiërarchische schalen. Deze procedure is een vervolg op een benadering die door de Rijksplanologische Dienst (RPD) in de jaren zeventig en in het begin van de jaren tachtig naar buiten is gebracht. Bij de uitwerking van de hiërarchische schalen gebruikte de RPD verschillende geavanceerde technieken. Navolgers van de RPD die in de jaren tachtig op dit terrein voortgingen zochten het vooral in een verdieping op dit technische gebied (Musterd en Dieleman 1981). De theorie die ten grondslag ligt aan de benadering met hiërarchische schalen is die van de centrale plaatsen van W. Christaller uit de jaren dertig. Deze stelt dat consumenten direct in de buurt centra vinden met voorzieningen die veel gebruikt worden (bv. een levensmiddelenwinkel). In slechts enkele centra die ver verwijderd kunnen zijn van dagelijkse centra worden gespecialiseerde voorzieningen aangetroffen.

In de literatuur in de jaren zeventig en tachtig over kleine dorpen werden aanpassingen van de hiërarchische schaalmethode van de RPD voorgesteld. Daarbij werden minder geavanceerde technieken gebruikt dan door de RPD en zijn navolgers. Er werden op grond van inhoudelijke overwegingen minimumpakketten en verschillende soorten pakketten die boven het minimum uitkomen samengesteld (Kiestra 1978, Knol 1983).

Daarbij werden kleine kernen afgebakend volgens de criteria:

- # het gaat om kernen die door het CBS als zodanig worden erkend;
- # de kernen hadden - voorzover bekend - in 1971 minder dan 2.000 inwoners;
- # de kernen zijn bovendien door de provincie en/of door de gemeente aangewezen als officiële woonkern (in het laatste geval kunnen ze worden aangeduid met de viercijferige postcode);
- # de kernen telden - voorzover ze door de provincie zijn genoemd - in 1978/1979 2.000 inwoners of minder.

Voor deze rapportage over plattelandsarmoede is het noodzakelijk kernen met behulp van een postcode-aanduiding te definiëren. De noodzakelijke voorwaarde is dus dat het gaat om door de gemeente aangewezen officiële woonkernen, die verder aan de overige criteria voldoen.

Per 1995 kan eveneens worden ingegaan op de voorzieningsituatie vanuit het perspectief van de minimumpakketten. Er zijn recent namelijk weer data beschikbaar, waarmee het verzorgingspeil van de kernen kan worden bepaald. Daarbij is het mogelijk een relatie te leggen tussen het voorzieningenniveau en het inkomen van de bewoners van de kleine kernen. Bovendien kan er nu een vergelijking plaatsvinden met verschillende typen stedelijke gebieden, zoals de gebiedscategorieën die in deze rapportage worden onderscheiden.

Per 1995 worden vijf niveaus van voorzieningen onderscheiden. Het gaat daarbij voor bibliotheken en sociaal-culturele voorzieningen om de aanwezigheid in de betreffende postcodegebieden. Voor de overige voorzieningen is er een reistijd criterium. Als respondenten van Geomarktprofiel aangeven dat ze meer dan 5 minuten moeten lopen naar een halte voor openbaar vervoer, meer dan 7,5 minuten naar een winkel of school, en meer dan 20 minuten naar een sportveld of sporthal, dan worden deze voor de

meeste bewoners van het postcodegebied niet meer aanwezig geacht. Feitelijk zijn ze dus slecht bereikbaar.

- 1 Alles aanwezig/bereikbaar: winkel, basisschool, halte openbaar vervoer, bibliotheekvestiging, sociaal-cultureel centrum, sporthal, sportveld (in tabel 4.3: alle voorzieningen).
- 2 Winkel + school + halte openbaar vervoer aanwezig/bereikbaar + van de volgende voorzieningen één of meer, maar minder dan alle van hen: bibliotheekvestiging, sociaal-cultureel centrum, sporthal, sportveld (in tabel 4.3: alle essentiële voorzieningen).
- 3 Eén of twee basisvoorzieningen: keuze tussen winkel, school, halte openbaar vervoer of combinatie van twee van deze drie, en één of meer overige voorzieningen (bibliotheekvoorziening, sociaal-cultureel centrum, sporthal, sportveld (in tabel 4.3: één of twee essentiële voorzieningen)).
- 4 Eén van de basisvoorzieningen: of winkel of school of halte openbaar vervoer, en geen andere voorzieningen, of geen basisvoorzieningen en alleen één of meer van de andere voorzieningen (bibliotheekvoorziening, sociaal-cultureel centrum, sporthal, sportveld) (in tabel 6.1: alleen niet essentiële voorzieningen).
- 5 Geen voorzieningen (in tabel 6.1: geen voorzieningen).

Uitgaande van de gedachte dat de aanwezigheid van de drie basisvoorzieningen minimaal nodig is, zijn de niveaus 3, 4 en 5 vanuit een voorzieningenperspectief als weinig leefbaar bestempeld.³

Tabel 6.1 Kenmerken van de voorzieningsituatie en bereikbaarheid in verschillende gebiedscategorieën.

	platteland top-100	stad top-100	platteland- risico	stadrisico	platteland, overig arm	stad, overig arm	controlegro- ep platteland
voorzieningsituatie							
% gebieden zonder voorzieningen	22	0	11	0	11	3	8
% gebieden met alleen niet essentiële voorzieningen	44	2	35	9	22	8	49
% gebieden met één of twee essentiële voorzieningen	22	15	39	27	33	24	32
% gebieden met alle essentiële voorzieningen	13	71	16	60	13	58	9
% gebieden met alle voorzieningen	0	13	0	4	1	8	3
aantal gebieden	23	48	75	45	150	38	12
bereik							
gemiddelde afstand tot op- of afrit van een snelweg (km)	12,7	2,6	14,5	2,8	12,5	2,8	9,0
gemiddelde afstand tot een NS-station (km)	5,5	0,3	8,7	0,3	6,6	0,4	5,6
gemiddeld autobezit (% huishoudens met auto)	92	38	79	42	83	54	89

Bron: CBS (RIO'95), (PCR'95); RPD (WMD'94); Geomarktprofiel (GMP'95), SCP-bewerking

In tabel 6.1 wordt een overzicht gegeven van de huidige voorzieningsituatie van de verschillende gebiedscategorieën. De tabel laat zien dat de dagelijkse voorzieningen in de arme plattelandsgebieden vaker geheel of bijna geheel ontbreken dan in de controlegroep van het platteland en in de risicogebieden van het platteland. Binnen het platteland is in het bijzonder verschil tussen de top-100-gebieden en de risicogebieden. Er is echter vooral een verschil tussen de stedelijke gebiedstypen en vergelijkbare typen op het platteland.

De relatieve afwezigheid van voorzieningen op het (arme) platteland kan gecompenseerd worden als er goede mogelijkheden zijn de centrale steden in de nabije omgeving te bereiken. Het bestand van de Woonmilieudatabank biedt een tweetal indicaties voor deze bereikbaarheid: de afstand (in km) tot een oprit/afrit van een autosnelweg, en de afstand (in km) tot een NS-station. De afstanden zijn door de RPD berekend door de centroiden van postcodegebieden te confronteren met de geografische coördinaten van alle op- en afritten van autosnelwegen en de NS-stations.

In tabel 6.1 is niet alleen de voorzieningsituatie voor de (arme) plattelandsgebieden weergegeven, maar komen ook de genoemde afstanden aan bod. Het blijkt dat de arme plattelandsgebieden en - vooral - de risicogebieden op het platteland gemiddeld op een grotere afstand van een toegang tot de

autosnelweg liggen dan de controlegebieden aldaar. Bovendien moeten met name de mensen uit de risicogebieden op het platteland grote afstanden afleggen, alvorens ze een NS-station kunnen bereiken. Of dit ook voor grote groepen 'armen' tot fysiek isolement leidt is de vraag. Het autobezit op het arme platteland is twee keer zo hoog dan in de arme gebieden van de grote stad (80%-90%).

In de literatuur over het platteland komt vaak naar voren dat vooral minder mobiele groepen problemen hebben met de afwezigheid van voorzieningen. Daarbij worden vooral de ouderen op het platteland weinig mogelijkheden voor een adequaat voorzieningengebruik toegekend. Daar staat tegenover dat de ruimte die de bewoners van het platteland hebben zelfverzorging toelaat (bv. groenten uit eigen tuin). Uit onderzoek (Kempers-Wamerdam 1988), blijkt bovendien dat vooral ouderen via burens en kennissen zowel zelf verbouwde producten als producten uit winkels verkrijgen. In hoeverre wonen er ouderen op dat deel van het platteland dat een slechte verzorgingssituatie combineert met veel lage inkomens?

Tabel 6.2 Percentage ouderen in slecht voorziene kleine kernen en elders op het platteland, verschillende gebiedscategorieën

	% 65+ in 1995		% 45-64-jarigen in 1971	
	anders	slecht voorziene kleine kern	anders	slecht voorziene kleine kern
platteland top-100	14	12	23	26
platteland risicogebied	14	12	24	24
platteland overig arm	15	12	24	23
platteland controlegroep	13	11	24	25

Bron: CBS (RIO'95); RPD (WMD'95); Geomarktoprofiel (GMP'94), SCP-bewerking

Tabel 6.2 laat zien dat er naar verhouding weinig 65-plussers wonen in de slecht voorziene kleine kernen ten opzichte van de overige gebieden op het platteland. Verwacht mag worden dat een deel van de ouderen al het slecht voorziene kleine dorp de rug toegekeerd heeft. Dit geldt zeker de ouderen die intramuraal (in verzorgingstehuis of verpleeghuis) wonen. Dergelijke voorzieningen zijn er afwezig. Ook van een deel van de zelfstandig wonende ouderen mag echter worden verwacht dat ze zijn verhuisd naar een omgeving met meer voorzieningen. Er zou daarvoor een indicatie zijn als bekend was hoe groot het aandeel 45-64-jarigen twintig jaar geleden was in deze dorpen. Dan gaat het om het grootste deel van de huidige 65-plussers. Een dergelijk gegeven is onbekend, maar het is wel mogelijk te benaderen in hoeverre er 25 jaar geleden 45-64-jarigen in deze dorpen woonden. Het blijkt dat destijds er in de regel geen verschil was tussen het aandeel uit deze groep dat in een bepaalde (nu) slecht voorziene kern woonde en het aandeel dat elders in dezelfde gebiedscategorie woonde. Alleen in de top-100 van het platteland woonden destijds relatief meer personen van de genoemde leeftijd in slecht voorziene kleine kernen dan elders in deze gebiedscategorie. Dit duidt erop dat veel van de toenmalige 45-64-jarigen in het algemeen uit dorpen met weinig voorzieningen vertrokken zullen zijn. Een andere mogelijkheid is een absolute aanwas in de dorpen van jongeren, waardoor het aandeel 65-plussers relatief afneemt.

6.2 Voorzieningengebruik

In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan het voorzieningengebruik van de plattelandsgebieden die door een laag inkomen worden gekenmerkt. Daarbij gaat het om gedeeltelijk andere voorzieningen dan die in het hiervoor gepresenteerde overzicht van het aanbod aan de orde zijn gekomen. Voorzieningen waarvan zowel de aanwezigheid als het gebruik zijn geanalyseerd zijn de huisarts, de bibliotheek, en sportvoorzieningen, in het voorgaande benoemd als niet-essentiële voorzieningen. Van de essentiële voorzieningen is om praktische redenen (geen data beschikbaar) of om principiële redenen het gebruik niet onderzocht. Van het gebruik van een dagelijkse winkel en van een halte van openbaar vervoer waren geen data op het geschikte niveau beschikbaar. Het gebruik van scholen is wel bekend, maar is - zeker waar het gaat om de voorziening 'basisschool' - van andere factoren afhankelijk dan van de lokatie, met name van de leerplicht. Daarbij geldt dat steekproefbestanden wel aangeven of mensen uit een bepaald postcodegebied een school bezoeken, maar niet waar ze dat doen. Er is ook het gebruik van voorzieningen door de plattelandsbevolking onderzocht waarvan de aanwezig-

heid op lokaal niveau niet erg relevant is, zoals het bezoek aan culturele uitvoeringen. Veel mensen (uitgezonderd wellicht een kleine elite in de grootste steden) moeten hiervoor (ver) de deur uit. Behalve het bezoek aan culturele uitvoeringen is het bezoek aan recreatieve voorzieningen, het bezoek aan musea en het gebruik van voorzieningen in de gezondheidszorg onderzocht. Dit is (weer) gebeurd met behulp van het AVO'95, waarin de relatief arme plattlandsgebieden dusdanig zijn vertegenwoordigd dat het zinvol is ze te combineren.

Met name het gebruik van culturele en recreatieve voorzieningen is een indicatie voor de mate waarin bewoners van het arme platteland, ondanks hun vaak slechte inkomenssituatie en mogelijk deprivatie, toch nog activiteiten ondernemen.

Het gebruik van de voorzieningen die aan de orde komen, worden in sterke mate beïnvloed door de leeftijdsopbouw van de gebieden. Bij de culturele en recreatieve voorzieningen zijn vooral veel jongeren betrokken, die met relatief weinig verplichtingen -thuis en op het werk- worden geconfronteerd.

Gezondheidszorgvoorzieningen worden relatief vaak door ouderen gebruikt, die een grotere kans dan jongeren hebben diverse aandoeningen te krijgen.

Om die reden is een beperkte tweeledige correctie naar leeftijd uitgevoerd. Van de culturele en recreatieve voorzieningen is nagegaan in hoeverre deze worden gebruikt door de groep personen ouder dan 25 jaar. Voor de gezondheidszorgvoorzieningen is nagegaan in hoeverre er verschil is tussen de gebiedstypen voor de groep 25-50-jarigen en de groep 50-plussers.

Tabel 6.3 Gebruik van recreatieve en culturele voorzieningen in diverse gebiedstypen, bevolking van 25 jaar en ouder.

	arm platteland	arme stad	controlegroep platteland
% dat recreatieve activiteiten onderneemt	79	83	83
% dat sport	50	53	64
% dat culturele voorstellingen bezoekt	45	51	51
% dat filmvoorstellingen bezoekt	21	53	32
% lid bibliotheek	32	30	33
% dat bibliotheek gebruikt	34	30	35
% dat museum bezoekt	34	30	35

Bron: CBS (RIO'95); SCP (AVO'95), SCP-bewerking

In tabel 6.3 wordt het gebruik van een groot aantal recreatieve en culturele voorzieningen aan de orde gesteld. Daartoe zijn zowel de recreatieve als een groot aantal culturele voorzieningen samengevoegd. De samengevoegde recreatieve voorzieningen zijn: bezoek aan dierentuin/attractiepark; bezoek aan natuurgebied; bezoek aan stadspark of -bos; bezoek aan (andere) aangelegde recreatiegebieden; bezoek aan bos, hei, polder of meren, bezoek aan bezienswaardige gebouwen (zoals kastelen), dorpen en stadsdelen.

Ook de sporten zijn samengevoegd. Totaal gaat het om een 25-tal sporten, waaronder voetbal, zwemmen, squash en fitness/aerobics.⁴

De samengevoegde culturele voorzieningen is het totaal aan podiumkunsten zoals in het AVO gevraagd (toneel, cabaret, concert, opera, pop-jazz-musical, ballet en mime). Daarnaast worden de culturele voorzieningen film, museum en bibliotheek afzonderlijk behandeld.

De tabel geeft aan dat in de regel bewoners van de arme plattlandsgebieden weinig actief zijn in zowel het recreatieve gedrag als in hun culturele gedrag. Ook wordt er weinig aan sport gedaan. Dit is zowel het geval ten opzichte van de arme gebieden in de stad als ten opzichte van de controlegroep platteland. Voorzover de cijfers betrekking hebben op de verschillen tussen arm platteland en de armste delen van de stad speelt naast het verschil in aanbod ook de gemiddeld hogere leeftijd van de (arme) platteland een rol.

Een uitzondering is het bibliotheekbezoek. Door de bewoners van (arm of niet) wordt veelvuldiger van de bibliotheek gebruik gemaakt dan van bewoners van de arme stedelijke gebieden. Het lidmaatschap van de bibliotheek is echter in elk gebiedstype ongeveer even sterk vertegenwoordigd.

Tabel 6.4 laat zien dat wat betreft de gezondheidszorgvoorzieningen de 25-50-jarigen weinig verschillen in consumptie is tussen de gebiedstypen bij de huisarts en de fysiotherapeut. De specialist wordt relatief

vaak in de 'arme stad' geconsulteerd. Het is dan ook merkwaardig dat gebruik van het ziekenhuis juist op het arme platteland vrij hoog is en in de arme stad laag.

Wellicht worden in het eerste geval meer ligdagen in het ziekenhuis doorgebracht, en is in het laatste geval ziekenhuisgebruik veelal poliklinisch.

Overigens is het gemiddeld aantal aandoeningen dat is gemeten in het AVO'95 voor de 25-50-jarigen vrij hoog op het arme platteland ten opzichte van de controlegroep platteland, maar niet ten opzichte van de arme stad. De aandoeningen die zijn gemeten zijn: aandoeningen luchtwegen, hartaandoeningen, hoge bloeddruk, beroerte, maag- of darmstoornissen, aandoeningen aan de gal of lever, nieraandoeningen, suikerziekte, rugaandoeningen, gewrichtsslijtage, gewrichtsontsteking, epilepsie, kanker, tbc, gevolgen van een ongeval, of overige chronische aandoeningen.

Voor de groep 50+ is de (medische) consumptie op het arme platteland steeds relatief laag. Wisselend is de consumptie in de controlegroep platteland of de arme stad het hoogst. Het gemiddelde aantal aandoeningen onder de 50-plussers is echter op het arme platteland niet het laagst. Het geringste aantal aandoeningen komt voor in de controlegroep platteland, het meeste in de groep 'arme stad'.

Tabel 6.4 Gebruik van gezondheidsvoorzieningen, en de aanwezigheid van aandoeningen op het gebied van gezondheid, naar gebiedstype.

	arm platteland		arme stad		controlegroep platteland	
	25-50 jaar	50 jaar e.o.	25-50 jaar	50 jaar e.o.	25-50 jaar	50 jaar e.o.
% dat huisarts bezocht (afgelopen 3 maanden)	52	54	51	59	53	62
% dat specialist bezocht (afgelopen 3 maanden)	22	26	24	38	19	37
% dat fysiotherapeut bezocht (afgelopen 12 maanden)	19	14	20	17	17	22
% dat afgelopen 12 maanden in een ziekenhuis of kliniek is opgenomen	13	10	9	12	7	12
gemiddeld aantal aandoeningen	0,41	1,16	0,49	1,28	0,34	0,91

Bron: CBS (RIO'95); SCP (AVO'95), SCP-bewerking

7 CONCLUSIE

In deze publicatie is (voor 1994/1995) verslag gedaan van een vergelijking van gebieden die veel huishoudens met een laag inkomen omvatten, op het platteland en in de steden. Er is onderscheid gemaakt tussen gebieden die in de Nederlandse armoede-top-100 naar inkomen voorkomen (meer dan 33,5% huishoudens onder de lage inkomensgrens van f 16.000), zogenoemde risicogebieden (tussen de 25% en 33,5% huishoudens met een besteedbaar inkomen onder deze grens) en overige arme gebieden (tussen de 20% en 25% huishoudens met een besteedbaar inkomen onder deze grens). De arme plattelandsgebieden zijn niet alleen vergeleken met arme gebieden in de stad; er is ook een interne vergelijking gemaakt met plattelandsgebieden waar het aandeel inkomens rond de voor Nederland mediane waarde ligt (aandeel lage inkomens tussen 11,9% en 13,8%).

De eerste conclusie luidt, dat het aantal 'arme' gebieden op het platteland laag is, en dat er bovendien verhoudingsgewijs weinig (arme) huishoudens wonen.

Tegenover de weinige 'arme' plattelandsgebieden die tot de categorieën top-100 en risicogebieden behoren, staat een relatief groot aantal wijken in de drie grootste steden van het land. Tezamen met het feit dat steden nu eenmaal dichter bevolkt zijn, maakt dit dat er ook meer (arme) huishoudens in deze wijken wonen. Het aantal arme huishoudens in het totaal van de arme gebieden (top-100, risico, en overig arm) op het platteland bedraagt 47.000, in het totaal van de arme gebieden van de stad gaat het om 201.000 huishoudens. Het verschil is vooral groot in de top 100- (meeste armen)-categorie.

Voorzover armoede op het platteland voorkomt, is dat vooral in delen van Noord-Nederland. Het gaat daarbij veelal niet om gebieden met een sterke armoedeconcentratie, maar om de minder problematische zogenoemde risicogebieden. Sterkere armoedeconcentraties zijn vooral (groot)stedelijke verschijnselen.

De arme plattelandsgebieden worden dan ook meer dan de stedelijke gebieden gekenmerkt door een zekere mate van inkomensspreiding: relatief vaak komen er ook hoge inkomens voor.

Verder worden de arme plattelandsgebieden gekenmerkt door een relatief oude bevolking. Evenals elders op het platteland is die bevolking vooral autochtoon, en zijn er vrijwel geen eenoudergezinnen.

De woningvoorraad op het arme platteland bestaat vaak uit vrijstaande woningen en twee-onder-een kap woningen. Deze woningen zijn relatief groot en vertegenwoordigen hoge financiële waarden. Zowel de schattingen door bewoners als de transactieprizen tonen dat aan. Uit onderzoek komt echter naar voren dat huishoudens met lage inkomens op het (arme) platteland vooral in huurwoningen wonen. Voorzover ze in koopwoningen wonen, is dat in het relatief goedkope deel van de koopwoningvoorraad. Dit betekent overigens nog steeds dat de bewoners van de arme gebieden van het platteland in het algemeen een woningvoorraad ter beschikking hebben die aantrekkelijker is (of wordt gevonden) dan de bewoners van de arme stedelijke gebieden. In het algemeen gaat het om vrijstaande woningen of twee-onder-een-kapwoningen, veelal grote koopwoningen.

De rurale armoedegebieden hebben relatief weinig werkloosheid en bijstand, maar er is wel een lichte oververtegenwoordiging van het aandeel arbeidsongeschikten. De subjectieve armoede is er laag, vooral in vergelijking met de arme delen van de stad. Dit geldt niet alleen voor de bevolking als totaal, maar ook meer specifiek voor de lagere inkomens, althans wanneer een naar gebied gedifferentieerde grens wordt gebruikt. Bovendien zijn er weinig huishoudens die zeggen dat ze hun inkomen onvoldoende vinden.

Het hoge aandeel mensen met lage inkomens in de rurale armoedegebieden gaat gepaard met een laag opleidingsniveau, en die mensen zijn vaak werkzaam in de sectoren industrie, bouwnijverheid, commerciële dienstverlening en overige dienstverlening.

Geconcludeerd kan worden, dat -ondanks het vaak lage inkomens- en ook opleidingsniveau- de bewoners van de arme plattelandsgebieden ten opzichte van de arme gebieden in de grote stad in zoverre goed af zijn, dat ze minder vaak van een uitkering afhankelijk zijn. Een positief punt voor de bewoners van het arme platteland is ook dat ze relatief tevreden zijn met hun inkomen.

De armere plattelandsgebieden hebben een lagere sociale status (een kenmerk, waarin de verschijnselen inkomen, werkgelegenheid en opleidingsniveau zijn gecombineerd). De meest voorkomende ontwikkelingsgang in status tussen 1971 en 1995 was in de arme plattelandsgebieden 'het behoud van een lage sociale status'. Dit in tegenstelling tot de ontwikkelingsgang in de arme gebieden van de grote stad, waar de overheersende richting dalend was. Alleen in de stedelijke wijken die tot de 'top-100' van de armoedegebieden behoren, komen ook nog vrij veel postcodegebieden voor, met zowel in 1971 als in 1995 een laag statusniveau.

De relatief arme plattelandsgebieden worden verhoudingsgewijze vaak gekenmerkt door het volledig afwezig zijn van dagelijkse voorzieningen. Vooral wanneer zij jonge bevolkingsopbouw hebben is de voorzieningsituatie slecht. Daarbij wordt deze slechte situatie voor hen in belangrijke mate gecompenseerd door een hoog autobezit.

De bevolking van de arme plattelandsgebieden is bovendien iets minder dan de arme stedelijke gebieden actief op cultureel, recreatief en sportief gebied (een uitzondering is de bibliotheek). Wanneer wordt vergeleken met de armste stedelijke gebieden (uit de top-100) blijkt, dat naast een verschil in aanbod mogelijk ook de gemiddeld hogere leeftijd op het platteland een verklaring is voor de lagere deelname aan deze activiteiten. In het algemeen zijn personen actiever, naarmate ze jonger zijn. Tenslotte blijkt het gemiddeld aantal chronische aandoeningen op het arme platteland relatief laag, evenals de medische consumptie.

Wanneer meer de arme plattelandsgebieden en de arme gebieden in de steden worden vergeleken, dan is positief voor het platteland:

- # er zijn minder gebieden met relatief veel arme huishoudens;
- # de woningvoorraad is aantrekkelijker;
- # er zijn minder huishoudens afhankelijk van een uitkering;
- # er zijn minder eenoudergezinnen in de arme gebieden;
- # de bewoners van het arme platteland zijn tevredener met hun inkomenssituatie dan de bewoners van de arme stad.

Negatief voor het arme platteland zijn de volgende verschijnselen:

- # er zijn minder voorzieningen dan in de stad (dit geldt echter ook voor het niet arme deel van het platteland);
- # men is op sportief en recreatief gebied iets minder actief dan in de (arme gebieden van de) stad.

Een beleidsmatig belangrijke implicatie van de verrichte analyses is, dat de ernst van de armoedeproblematiek op het platteland geringer is dan in de grote steden. Er is een verhoudingsgewijs en absoluut geringere aantal arme huishoudens, die over een groot territorium verspreid zijn. Deze huishoudens zijn bovendien minder ontevreden met hun inkomen. Het is dan ook discutabel, of ten aanzien van de arme plattelandsgebieden een gericht armoedebeleid kan worden gevoerd, dat is te vergelijken met de armoedemaatregelen die zich op de grootstedelijke bevolking richten. Wellicht dat een generieke aanpak (bv. via de bijzondere bijstand) voldoende soelaas kan bieden.

NOTEN

- 1 De categorieën 'zeer slecht', 'slecht', enzovoort worden omgezet in getallen op een (0,1)-schaal volgens de formule $\frac{(2i-1)}{2k}$ met $i = 1, \dots, k$, waarin k staat voor het aantal categorieën.
De individuele welvaartsfunctie van het inkomen, die het functionele verband voorstelt tussen de door de respondent genoemde bedragen en de numerieke representatie van zijn evaluatie daarvan, wordt geacht de lognormale verdelingsfunctie te zijn. Het is gebruikelijk als subjectieve armoedegrens het bedrag te kiezen dat correspondeert met 0,4 op de (0,1)-schaal. Dit is een waarde tussen de kwalificaties 'slecht' en 'voldoende' in.
Er zijn ook andere methoden om subjectieve armoede te meten. Naast de *Leyden poverty line* (LPL) bestaat ook de SPL (*Subjective poverty line*). Deze is gebaseerd op de zogenoemde minimuminkomensvraag, waarbij aan respondenten wordt gevraagd welk inkomen voor hun huishouden in hun omstandigheden volstrekt minimaal is. Op grond van alle antwoorden kan een gemiddeld minimuminkomen per huishoudenstype worden berekend en kan worden nagegaan welk deel van de respondenten daaronder valt. Een derde variant is de armoedegrens van Deleeck, ontwikkeld op het Vlaamse Centrum voor Sociaal Beleid (CSB). Deze is gebaseerd op twee vragen: enerzijds de minimuminkomensvraag, zoals bij de SPL, anderzijds een vraag waarbij huishoudens wordt gevraagd een inschatting te geven van hoe zij met het huidige nettohuishoudensinkomen kunnen rondkomen.
- 2 Daarbij geldt weliswaar dat de begrippen sociale status en inkomen elkaar overlappen, maar dat status een breder begrip is. Verder is van belang dat het inkomen in het statusbegrip uit een andere bron (Geomarktprofiel) afkomstig is dan het hier gehanteerde inkomensbegrip (dankzij de samenwerking met het CBS kon een beperkte dataset uit het Regionaal Inkomensonderzoek worden gebruikt).
- 3 Deze op inhoudelijke gronden tot stand gekomen indeling is getoetst aan de uitkomsten van clusteranalyse. Bij het uitvoeren van een dergelijke analyse met de methode van de ongewogen gemiddelde van groepsparen (baverage) blijkt een grote overlap. Ervan uitgaande dat beide indelingen een rangorde vertegenwoordigen, kan een correlatiecoëfficiënt worden berekend. Deze bedraagt 0.75
- 4 De 25 sporten zijn: voetbal, zwemmen, badminton, zeilen/roeien/surfen/kanoën, trimmen/joggen, paardrijden, tennis, tafeltennis, zaalvoetbal, toerfietsen/wielrennen, atletiek, gymnastiek/turnen, vecht-of verdedigingssport, handbal, hockey, wandelsport, volleybal, korfbal, basketbal, schaatsen, autosport/motorsport, golf, softbal/handbal, fitness/aerobics en squash. Daarnaast is er een categorie 'overige sportieve activiteiten'.

LITERATUUR

Corpeleijn et al. (1998)

A.W.F. Corpeleijn, G.J.H. Linden, C.J.L. Siermann en C.J. Veenstra. De omvang van armoede. In: SCP/CBS: Armoedemonitor 1998, Den Haag: VUGA.

Kempers-Warmerdam (1988)

A. Kempers-Warmerdam. Vergrijzen in het groen: het bereik van ouderen en de bereikbaarheid van voorzieningen in landelijke gebieden, NGS 59. Amsterdam-Utrecht: KNAG.

Kiestra (1978)

H. Kiestra. Het verzorgingsniveau van de Gelderse dorpen. In: Geografisch Tijdschrift XII (1978) 4 (317 e.v.)

Knol (1983)

F. Knol. De voorzieningsituatie van de kleine plattelandskernen in Nederland. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1983 (Cahier 36).

Knol (1986)

F. Knol. Huishoudenscategorieën en inkomen; verschillen tussen stad en platteland. In: Nederlandse Geografendagen april 1986, artikelenbundel (355-361). Utrecht: Geografisch Instituut Rijksuniversiteit Utrecht, 1986.

Knol (1998)

F. Knol. Van hoog naar laag; van laag naar hoog; de sociaal-ruimtelijke ontwikkeling van wijken 1971-1995. Den Haag: Elsevier Bedrijfsinformatie, 1998.

Minkman et al. (1997)

M. Minkman en B. van Praag: Het begrip 'armoede': is het meetbaar? In: G. Engbersen, J.C. Vrooman en E. Snel: Arm Nederland, de kwetsbaren. Amsterdam: University Press, 1997.

Musterd et al. (1981)

S. Musterd en F. Dieleman (1981): Scaling methods, measurement of service levels in Noord-Brabant (The Netherlands). In: TESSG, 7 (1981) 3.

Pacione (1984)

M. Pacione. Rural Geograpy, London, Harper and Row.

Shaw (1979)

J. Shaw. Rural deprivation and planning, Norwich, Geo Abstracts.

Vranken et al. (1998)

J. Vranken, D. Geldof, en G. van Menxel: Armoede en sociale uitsluiting, jaarboek 1998, Leuven/Amersfoort: Acco, 1998.

BIJLAGE A LIJSTEN VAN POSTCODEGEBIEDEN

Tabel A.1 Geselecteerde postcodegebieden per plattelandsgemeente, naar hun 'armoedeclassificatie'

Aalburg	4265 GENDEREN	controlegroep platteland
Aalburg	4267 DRONGELEN	top-100
Aalsmeer	1432 NOORDOOSTBOEZEM	controlegroep platteland
Aalsmeer	1431 UITERWEG	controlegroep platteland
Aalten	7121 AALTEN CENTRUM EN OOST	controlegroep platteland
Aalten	7126 BREDEVOORT	overig arm
Achtkarspelen	9283 SURHUIZUM	risico
Achtkarspelen	9233 BOELENSLAAN	risico
Achtkarspelen	9231 SURHUISTERVEEN	overig arm
Achtkarspelen	9287 TWIJZELERHEIDE	risico
Achtkarspelen	9286 TWIJZEL	overig arm
Achtkarspelen	9288 KOOTSTERTILLE	overig arm
Achtkarspelen	9284 AUGUSTINUSGA	overig arm
Achtkarspelen	9281 HARKEMA	risico
Achtkarspelen	9289 DROGEHAM	overig arm
Akersloot	1846 SCHERMEER	controlegroep platteland
Akersloot	1489 DE WOUDE EN DE STIEROP	controlegroep platteland
Ameland	9162 BALLUM	risico
Amerongen	3959 OVERBERG (MET DE HAAR)	controlegroep platteland
Amerongen	3922 ELST 2	controlegroep platteland
Ammerzoden	5325 WELLSEIND-SLIJKWELL	controlegroep platteland
Angerlo	6987 GIESBEEK	controlegroep platteland
Angerlo	6986 ANGERLO	controlegroep platteland
Anloo	9654 ANNERVEENSCHKANAAL	overig arm
Anloo	9659 EEXTERVEENSCHKANAAL	overig arm
Anloo	9465 ANDEREN	top-100
Appingedam	9902 APPINGEDAM-OOST	overig arm
Arcen en Velden	5941 SCHANDELO	controlegroep platteland
Arcen en Velden	5944 ARCEN	controlegroep platteland
Asten	5724 OMMEL	controlegroep platteland
Asten	5725 HEUSDEN	controlegroep platteland
Axel	4574 ZUIDDORPE	controlegroep platteland
Baarn	3742 NIEUWE OOSTERHEI	controlegroep platteland
Bedum	9784 NOORDWOLDE	controlegroep platteland
Bedum	9785 ZUIDWOLDE	controlegroep platteland
Beesel	5953 REUVER	controlegroep platteland
Beilen	7936 TIENDEVEEN	controlegroep platteland
Belfeld	5951 GELOO	controlegroep platteland
Bellingwedde	9695 BELLINGWOLDE	overig arm
Bellingwedde	9566 VEELERVEEN	overig arm
Bellingwedde	9697 BLIJHAM	overig arm

Bellingwedde	9699 VRIESCHELOO	risico
Bemmel	6681 BEMMEL	controlegroep platteland
Bergen (L.)	5854 BERGEN	controlegroep platteland
Bergh	7039 STOKKUM	controlegroep platteland
Best	5681 VLEUT	overig arm
Bloemendaal	2114 VOGELENZANG	controlegroep platteland
Boarnsterhim	9003 WARTENA	overig arm
Boarnsterhim	9011 IRNSUM	overig arm
Boarnsterhim	9014 TERZOOLO	controlegroep platteland
Boarnsterhim	9013 DEERSUM	overig arm
Boarnsterhim	8647 SIJBRANDABUREN	top-100
Borculo	7273 HAARLO	overig arm
Borger	9521 NIEUW-BUINEN	overig arm
Borger	9523 DROUWENERMOND	overig arm
Borne	7626 HERTME	controlegroep platteland
Borne	7625 ZENDEREN	controlegroep platteland
Borsele	4444 'S-HEER-ABTSKERKE	controlegroep platteland
Borsele	4454 BORSSELE	overig arm
Boskoop	2771 BOSKOOP	controlegroep platteland
Boxmeer	5827 VORTUM-MULLEM	overig arm
Boxtel	5282 BOXTEL-NOORD	overig arm
Brederwiede	7946 WANNEPERVEEN	controlegroep platteland
Brummen	6961 EERBEEK	controlegroep platteland
Brummen	6975 EMPE EN TONDEN	overig arm
Brummen	6964 HALL	controlegroep platteland
Brummen	7399 EMPE	controlegroep platteland
Budel	6023 KLEIN-SCHOOT	controlegroep platteland
Buren	4016 ZOELLEN-AVEZAATH	controlegroep platteland
Buren	4011 ZOELLEN	controlegroep platteland
Buren	4112 BEUSICHEM	controlegroep platteland
Culemborg	4105 WESTELIJKE BUITENWIJKEN	controlegroep platteland
Dalen	7751 DALEN	controlegroep platteland
Dantumadeel	9108 BROEKSTERWOUDE	overig arm
Dantumadeel	9109 DE VALOM	overig arm
Dantumadeel	9271 ZWAAGWESTEINDE	risico
Dantumadeel	9269 VEENWouden	controlegroep platteland
Dantumadeel	9114 DRIESUM	risico
Dantumadeel	9113 WOUTERSWOUDE	risico
De Marne	9965 LEENS	overig arm
De Marne	9977 KLOOSTERBUREN	risico
De Marne	9978 HORNHUIZEN	controlegroep platteland
De Marne	9975 VIERHUIZEN	top-100
De Marne	9974 ZOUTKAMP	risico
De Marne	9973 HOUWERZIJL	controlegroep platteland
De Marne	9963 WARFHUIZEN	risico
De Marne	9971 ULRUM	overig arm

Den Ham	7681 VROOMSHOOP - OOST	overig arm
Den Ham	7683 DEN HAM	controlegroep platteland
Denekamp	7637 OUD OOTMARSUM	overig arm
Denekamp	7636 GROOT AGELO	controlegroep platteland
Denekamp	7634 TILLIGTE (KERN)	controlegroep platteland
Denekamp	7638 NUTTER	risico
Didam	6941 LOIL	controlegroep platteland
Diepenheim	7478 DIEPENHEIM (NOORD)	controlegroep platteland
Diever	8438 ZORGVLIED 2	overig arm
Diever	8437 ZORGVLIED	risico
Dodewaard	6669 KOM DODEWAARD	controlegroep platteland
Doesburg	6982 DE OOI	overig arm
Dongen	5105 BUITENGEBIED DONGEN-OOST 2	top-100
Dongeradeel	9125 OOSTRUM	risico
Dongeradeel	9151 HOLWERD	overig arm
Dongeradeel	9136 PAESENS	overig arm
Dongeradeel	9153 BRANTGUM	controlegroep platteland
Dongeradeel	9135 MORRA	overig arm
Dongeradeel	9132 ENGWIERUM	risico
Dongeradeel	9147 HANTUM	overig arm
Dongeradeel	9134 LIOESSENS	top-100
Dongeradeel	9131 EE	overig arm
Dongeradeel	9141 WIERUM	overig arm
Dongeradeel	9155 RAARD	controlegroep platteland
Dongeradeel	9144 HANTUMHUIZEN	risico
Dongeradeel	9143 NES	overig arm
Dongeradeel	9137 OOSTERNIJKERK	risico
Drechterland	1616 HOOGKARSPER CENTRUM	controlegroep platteland
Druuten	6631 HORSSSEN	controlegroep platteland
Duiven	6924 LOO	controlegroep platteland
Edam-Volendam	1131 VOLENDAM - BLOEMENBUURT	controlegroep platteland
Eemsmond	9981 UITHUIZEN	overig arm
Eemsmond	9997 ZANDEWEER	risico
Eemsmond	9988 USQUERT	overig arm
Eemsmond	9989 WARFFUM	overig arm
Eemsmond	9995 KANTENS	overig arm
Eersel	5521 DE DIJKEN	controlegroep platteland
Eersel	5524 STEENSEL	controlegroep platteland
Eibergen	7152 HOLTERHOEK	controlegroep platteland
Eibergen	7157 REKKEN	controlegroep platteland
Elst	6663 LENT-WEST	controlegroep platteland
Elst	6661 ELST NOORDWEST	controlegroep platteland
Ferwerderadeel	9172 FERWERD	overig arm
Ferwerderadeel	9074 HALLUM	overig arm
Ferwerderadeel	9178 HOGEBEINTUM	risico
Ferwerderadeel	9112 BIRDAARD 2	controlegroep platteland

Ferwerderadeel	9171 BLIJA	risico
Franekeradeel	8804 TZUM	overig arm
Franekeradeel	8855 SEXBIERUM	overig arm
Franekeradeel	8801 FRANEKER BINNENSTAD	overig arm
Franekeradeel	8854 OOSTERBIERUM	overig arm
Franekeradeel	8806 ACHLUM	overig arm
Franekeradeel	8808 DONGJUM	risico
Franekeradeel	8807 HERBAIJUM	overig arm
Franekeradeel	8851 TZUMMARU	top-100
Franekeradeel	8812 PEINS	overig arm
Gaasterlân-Sleat	8581 ELAHUIZEN	controlegroep platteland
Gaasterlân-Sleat	8574 BAKHUIZEN	risico
Gaasterlân-Sleat	8582 OUDEGA	controlegroep platteland
Gasselte	9462 GASSELTE	controlegroep platteland
Geertruidenberg	4931 GEERTRUIDENBERG - WEST	controlegroep platteland
Geldermalsen	4157 ENSPIJK	overig arm
Geldermalsen	4197 BUURMALSEN	controlegroep platteland
Geldermalsen	4155 GELLICUM	controlegroep platteland
Geldermalsen	4153 BEESD	controlegroep platteland
Geldrop	5667 BRAAKHUIZEN-NOORD	controlegroep platteland
Gendringen	7084 BREEDENBROEK	controlegroep platteland
Gendt	6691 GENDT	controlegroep platteland
Gennep	6596 MILSBEEK	controlegroep platteland
Gieten	9511 GIETERVEEN	risico
Gieten	9512 NIEUWEDIEP	overig arm
Gilze en Rijen	5121 RIJEN	controlegroep platteland
Goedereede	3252 WOONKERN GOEDEREDE	controlegroep platteland
Gorssel	7211 EEFDE	controlegroep platteland
Gramsbergen	7787 HOLTHEME - DE HAANDRIK	overig arm
Gramsbergen	7783 GRAMSBERGEN KERN	controlegroep platteland
Grave	5361 GRAVE-STAD	controlegroep platteland
Grootegast	9865 OPENDE-WEST	overig arm
Grootegast	9871 STROOBOS	risico
Grootegast	9866 LUTJEGAST	overig arm
Haaksbergen	7481 HAAKSBERGEN (KERN)	controlegroep platteland
Haarlemmerliede c.a.	1165 RUIGOORD	controlegroep platteland
Harlingen	8872 MIDLUM 2	controlegroep platteland
Hasselt	8061 HASSELT KERN	controlegroep platteland
Havelte	7974 HAVELTERBERG	controlegroep platteland
Helden	5985 GRASHOEK	controlegroep platteland
Hengelo (Gld.)	7256 KEIJENBORG	controlegroep platteland
Hengelo (Gld.)	7255 HENGELO	controlegroep platteland
het Bildt	9079 SINT JACOBIPAROCHIE 2	risico
het Bildt	9076 SINT ANNAPAROCHIE	overig arm
het Bildt	9075 SINT JACOBIPAROCHIE	top-100
het Bildt	9077 VROUWENPAROCHIE	risico

het Bildt	9078 OUDE BILDTZIJL	risico
Heythuysen	6096 GRATHEN	controlegroep platteland
Heythuysen	6093 HEIJTHUYSEN	controlegroep platteland
Hilvarenbeek	5081 HILVARENBEEK	controlegroep platteland
Hontenisse	4588 WALSOORDEN	controlegroep platteland
Hontenisse	4581 VOGELWAARDE	controlegroep platteland
Hontenisse	4583 TER HOLE	overig arm
Horst	5963 HEGELSOM	controlegroep platteland
Hulst	4569 GRAAUW	overig arm
Hulst	4561 HULST BINNEN DE WALLEN	controlegroep platteland
Hummelo en Keppel	6998 LAAG-KEPPEL	controlegroep platteland
Hunsel	6011 CASTERT EN ELLERHEI	controlegroep platteland
IJsselham	8374 KUINRE	overig arm
IJsselham	8363 WETERING	overig arm
IJsselmuiden	8275 'S-HEERENBROEK	controlegroep platteland
IJsselmuiden	8277 KAMPERZEEDIJK	overig arm
Jacobsvoude	2465 RIJNSATERSWOUDE	controlegroep platteland
Kapelle	4424 WEMELDINGE	controlegroep platteland
Kapelle	4421 KAPELLE	controlegroep platteland
Kerkwijk	5311 GAMEREN	controlegroep platteland
Kerkwijk	5317 NEDERHEMERT-NOORDZIJDE	controlegroep platteland
Kollumerland c.a.	9298 KOLLUMERZWAAG	risico
Kollumerland c.a.	9299 ZWAGERBOSCH	top-100
Kollumerland c.a.	9294 OUDWOUDE	overig arm
Kollumerland c.a.	9851 BURUM	risico
Kollumerland c.a.	9293 KOLLUMERPOMP	risico
Kollumerland c.a.	9852 WARFSTERMOLEN	top-100
Kollumerland c.a.	9291 KOLLUM	overig arm
Korendijk	3267 GOUDSWAARD	controlegroep platteland
Korendijk	3265 PIERSHIL	controlegroep platteland
Landsmeer	1451 PURMERLAND	controlegroep platteland
Langedijk	1723 NOORD-SCHARWOUDE	controlegroep platteland
Leek	9828 BUITENGEBIED 2	overig arm
Leek	9354 BUITENGEBIED TEN WESTEN	controlegroep platteland
Leek	9811 BUITENGEBIED	controlegroep platteland
Leerdam	4141 LEERDAM OOST	controlegroep platteland
Leerdam	4163 OOSTERWIJK	risico
Leerdam	4247 OOSTERWIJK	controlegroep platteland
Leeuwarderadeel	9057 JELSUM	overig arm
Leeuwarderadeel	9054 HIJUM	risico
Leeuwarderadeel	9071 OUDE LEIJE	overig arm
Lemsterland	8531 EESTERGA/FOLLEGA	overig arm
Lemsterland	8538 BANTEGA	overig arm
Lichtenvoorde	7134 BUURT OM VRAGENDER	overig arm
Lingewaal	4147 ASPEREN (OUDE KERN)	controlegroep platteland
Lisse	2161 LISSE	controlegroep platteland

Lith	5394 OIJEN	controlegroep platteland
Lith	5397 LITH	controlegroep platteland
Littenseradiel	8734 OOSTEREND	overig arm
Littenseradiel	8735 ITENS	overig arm
Littenseradiel	8635 BOZUM	overig arm
Littenseradiel	8842 WELSRIJP	overig arm
Littenseradiel	8843 SPANNUM	overig arm
Lochem	7241 LOCHEM-NOORD	controlegroep platteland
Lochem	7242 ZUIDERENK	controlegroep platteland
Loon op Zand	5176 DE MOER	controlegroep platteland
Lopik	3412 LOPIKERKAPEL	controlegroep platteland
Loppersum	9918 GARRELSWEER	overig arm
Loppersum	9923 GARSTHUIZEN	top-100
Loppersum	9987 ZIJLDIJK	top-100
Loppersum	9921 STEDUM	overig arm
Loppersum	9912 LEERMENS	top-100
Loppersum	9915 'T ZANDT	risico
Losser	7587 DE LUTTE (KERN)	controlegroep platteland
Losser	7582 LOSSER-WEST	controlegroep platteland
Maasbracht	6107 STEVENSWEERT (W.O. BILT)	controlegroep platteland
Maasdriel	5333 HOENZADRIEL	risico
Maasdriel	5334 VELDDRIEL	controlegroep platteland
Margraten	6262 BANHOLT	overig arm
Margraten	6261 MHEER	controlegroep platteland
Marum	9367 KEUNINGSWIJK	risico
Marum	9366 JONKERSVAART	controlegroep platteland
Marum	9363 MARUM	overig arm
Maurik	4021 MAURIK	controlegroep platteland
Maurik	4023 RIJSWIJK	overig arm
Maurik	4024 ECK EN WIEL	controlegroep platteland
Meerlo-Wanssum	5864 MEGELSUM-KEUTER	controlegroep platteland
Menaldumadeel	9044 BEETGUM	overig arm
Menaldumadeel	9038 ENGELUM	overig arm
Menaldumadeel	9034 MARSSUM	risico
Menaldumadeel	9041 BERLIKUM	overig arm
Menaldumadeel	9043 WIER	risico
Menterwolde	9635 NOORDBROEK	risico
Menterwolde	9649 MUNTENDAM (MET OUDE VERL	overig arm
Menterwolde	9636 HEILIGELAAN	controlegroep platteland
Meppel	7942 WATERTOREN	overig arm
Middelharnis	3245 MIDDELHARNIS-SOMMELSDIJK	controlegroep platteland
Middelharnis	3241 MIDDELHARNIS-NIEUWBOUW	controlegroep platteland
Mierlo	5731 MIERLO	controlegroep platteland
Mill en Sint Hubert	5451 MILL	controlegroep platteland
Naaldwijk	2676 MAASDIJK	controlegroep platteland
Naaldwijk	2671 PIJLE TUINEN 1 EN 2	controlegroep platteland

Nederlek	2941 LEKKERKERK	controlegroep platteland
Neede	7165 RIETMOLEN	controlegroep platteland
Neerijnen	4064 VARIK	controlegroep platteland
Neerijnen	4185 EST	overig arm
Neerijnen	4181 WAARDENBURG	controlegroep platteland
Niedorp	1768 BARSINGERHORN	controlegroep platteland
Nieuwleusen	7711 NIEUWLEUSEN-ZUID	controlegroep platteland
Nijefurd	8713 HINDELOOPEN	risico
Nijefurd	8722 MOLKWERUM	risico
Nijefurd	8721 WARNS	risico
Nijefurd	8723 KOUDUM	overig arm
Nijeveen	7948 NIJEVEEN CENTRUM	controlegroep platteland
Nijkerk	3861 NIJKERK: NOORDWEST	controlegroep platteland
Noorder-Koggenland	1679 BENNINGBROEK-OOST	controlegroep platteland
Noorder-Koggenland	1655 SIJBEKARSPER	overig arm
Noorder-Koggenland	1678 OOSTWOUD	controlegroep platteland
Noorder-Koggenland	1658 LAMBERTSCHAAG	overig arm
Noordwijk	2201 DORPSKERN	controlegroep platteland
Nuenen c.a.	5674 GERWEN	controlegroep platteland
Nuenen c.a.	5671 NUENEN-NOORD	controlegroep platteland
Nunspeet	8071 NUNSPEET-WEST	controlegroep platteland
Odoorn	7874 ODOORNERVEEN	overig arm
Odoorn	7873 ODOORN	controlegroep platteland
Odoorn	9573 EERSTE EXLOERMOND	overig arm
Odoorn	7876 VALTHERMOND	overig arm
Oldebroek	8095 'T LOO	overig arm
Ommen	8146 BUURTSCHAP DALMSHOLTE	overig arm
Ommen	7731 OMMEN CENTRUM	controlegroep platteland
Ommen	7734 VILSTEREN (KERN)	risico
Ommen	7685 BEERZERVELD (KERN)	overig arm
Ommen	7736 BUURTSCHAP BEERZE	overig arm
Onderbanken	6454 JABEEK	controlegroep platteland
Oostburg	4501 OOSTBURG	controlegroep platteland
Oosterhesselen	7918 NIEUWLANDE	overig arm
Oostflakkee	3255 OUDE-TONGE	controlegroep platteland
Ooststellingwerf	8425 LANGEDIJKE	controlegroep platteland
Ooststellingwerf	8431 OOSTERWOLDE	overig arm
Ooststellingwerf	8421 OLDEBERKOOP	controlegroep platteland
Ooststellingwerf	8433 HAULERWIJK	overig arm
Ooststellingwerf	8424 ELSLOO	risico
Ooststellingwerf	8427 RAVENSWOUD	controlegroep platteland
Ooststellingwerf	8422 NIJEBERKOOP	top-100
Opmeer	1716 LANDELIJK GEBIED	controlegroep platteland
Opsterland	8406 TIJNJE	overig arm
Opsterland	9249 FRIESCHEPALEN	controlegroep platteland
Opsterland	9243 BAKKEVEEN	overig arm

Opsterland	8404 LANGEZWAAG 2	overig arm
Opsterland	9241 WIJNJEWOUDE	overig arm
Opsterland	9245 NIJ BEETS	overig arm
Ouder-Amstel	1115 DUIVENDRECHT	controlegroep platteland
Papendrecht	3351 WESTPOLDER	controlegroep platteland
Pekela	9665 OUDE PEKELA	overig arm
Putten	3882 PUTTEN: CENTRUM	controlegroep platteland
Raalte	8112 NIEUW HEETEN	controlegroep platteland
Raalte	8101 DE HOFSTEE	controlegroep platteland
Raalte	8153 LEMELERVELD II	top-100
Reiderland	9688 DRIEBORG EN OUDEDIJK	overig arm
Reiderland	9693 NIEUWESCHANS	risico
Reiderland	9684 FINSTERWOLDE	risico
Reiderland	9686 BEERTA	overig arm
Reimerswaal	4413 KRABBENDIJK	overig arm
Rhenen	3911 STAD (W.O. VREEWIJK, INDUSTRIEWIJK E.O. STAD)	controlegroep platteland
Rijnwaarden	6917 SPIJK	controlegroep platteland
Rijnwaarden	6911 PANNERDEN	controlegroep platteland
Rijssen	7463 Rijssen	controlegroep platteland
Roden	9311 ZEVENHUISTERWEG	controlegroep platteland
Roden	9307 STEENBERGEN	risico
Roden	9305 RODERESCH	risico
Roggel en Neer	6089 HEIBLOEM	controlegroep platteland
Roggel en Neer	6086 NEER	controlegroep platteland
Roggel en Neer	6088 ROGDEL	controlegroep platteland
Rolde	9443 SCHOONLO	top-100
Rolde	9444 GROLLOO	controlegroep platteland
Rucphen	4714 SPRUNDEL	controlegroep platteland
Ruinen	7964 ANSEN	controlegroep platteland
Ruinen	7933 PESSE	controlegroep platteland
Schagen	1741 SCHAGEN	controlegroep platteland
Scheemda	9943 NIEUW-SCHEEMDA	risico
Scheemda	9944 NIEUWOLDA	overig arm
Schermer	1636 SCHERMERHORN	controlegroep platteland
Schermer	1847 SCHERMEER (ZUID- EN NOORD-SCHERMER) 2	risico
Schijndel	5482 SCHIJNDEL CENTRUM 2	controlegroep platteland
Schoonhoven	2871 ZEVENDER	controlegroep platteland
Schoorl	1871 CATRIJP	controlegroep platteland
Sevenum	5977 EVERTSOORD (W.O. DE PEEL)	risico
Sevenum	5976 KRONENBERG (W.O. ACHTERSTE HEES)	controlegroep platteland
Simpelveld	6351 BOCHOLTZ	controlegroep platteland
Simpelveld	6369 SIMPELVELD	controlegroep platteland
Sint Michielsgestel	5293 GEMONDE 3	overig arm

Sint Michielsgestel	5272 VENKANT - BEEKKANT - BEEKVLIET	controlegroep platteland
Skarsterlân	8523 IDSKENHUIZEN	risico
Skarsterlân	8511 GOINGARIJP	overig arm
Skarsterlân	8512 BROEK	controlegroep platteland
Skarsterlân	8521 SINT NICOLAASGA	controlegroep platteland
Skarsterlân	8513 OUWSTERHAULE	risico
Skarsterlân	8467 VEGELINSOORD	overig arm
Sleen	7841 SLEEN	controlegroep platteland
Sleen	7847 'T HAANTJE	controlegroep platteland
Sliedrecht	3362 OOSTWIJK II	controlegroep platteland
Slochteren	9625 OVERSCHILD 2	overig arm
Slochteren	9626 MEENTEWEG	overig arm
Slochteren	9623 HARKSTEDE	top-100
Smilde	9421 BOVENSMILDE CENTRUM	controlegroep platteland
Smilde	9423 HOOGERSMILDE CENTRUM	overig arm
Sneek	8606 SPERKHEM + INDUSTRIE-TERREIN HOUKESLOOT	top-100
Sneek	8608 TINGA	overig arm
Sneek	8607 DUINTERPEN	overig arm
Sneek	8605 OMGEVING LEEUWARDERWEG + BUNGALOWPARK	overig arm
Stad Delden	7491 SINT ANNABRINK	controlegroep platteland
Staphorst	7951 STAPHORST PLAN-OOST	controlegroep platteland
Stede Broec	1611 BOVENKARSPEL-CEN	controlegroep platteland
Stede Broec	1613 GROOTEBROEK CENTRUM	controlegroep platteland
Steenbergen	4651 STEENBERGEN - ZUID	controlegroep platteland
Steenwijk	8341 INDUSTRIEGEBIED GROOT VERLAAT	overig arm
Steenwijk	8338 KERN WILLEMSOORD	overig arm
Steenwijk	8344 ONNASEVELD	risico
Steenwijk	8331 WESTWIJKEN E.O.	overig arm
Steenwijk	8334 TUK	controlegroep platteland
Stramproy	6039 STRAMPROY	controlegroep platteland
Susteren	6114 SUSTEREN	controlegroep platteland
Ten Boer	9797 THESINGE	controlegroep platteland
Ten Boer	9795 WOLTERSUM	controlegroep platteland
Ten Boer	9791 TEN BOER	controlegroep platteland
Terschelling	8897 DE BOSCHPLAAT	risico
Texel	1791 DEN BURG	controlegroep platteland
Texel	1795 DE COCKSDORP	overig arm
Tholen	4698 OUD-VOSSEMEER	overig arm
Tubbergen	7679 LANGEVEEN (KERN)	overig arm
Tubbergen	7663 MANDER	top-100
Tubbergen	7615 HARBRINKHOEK (KERN)	overig arm
Ubbergen	6574 UBBERGEN	risico
Vaals	6291 RAREN	overig arm
Valburg	6675 VALBURG	controlegroep platteland

Valburg	6674 HERVELD	overig arm
Valburg	6677 SLIJK-EWIJK	top-100
Valburg	6672 HEMMEN	risico
Valkenburg aan de Geul	6301 VALKENBURG	overig arm
Veendam	9644 OMMELANDERWIJK	overig arm
Veendam	9631 BORGERCOMPAGNIE	controlegroep platteland
Veendam	9645 VEENDAM-MIDDENWEG E.O.	risico
Veendam	9641 VEENDAM-SORGHVLIET	overig arm
Veere	4353 SEROOSKERKE	controlegroep platteland
Venhuizen	1606 DE BUURT	controlegroep platteland
Vianen	4122 ZIJDERVELD	controlegroep platteland
Vlagtwedde	9561 AGOBUURT	overig arm
Vlagtwedde	9545 BOURTAGNE	risico
Vlagtwedde	9541 VLAGTWEDDE	overig arm
Vledder	8383 NIJENSLEEK	overig arm
Vledder	8384 WILHELMINA OORD	risico
Vlist	2821 BENEDENKERK	controlegroep platteland
Voerendaal	6305 SCHOONBRON	controlegroep platteland
Voorst	7384 WILP-ACHTERHOEK	controlegroep platteland
Voorst	7391 TWELLO-NOORD	controlegroep platteland
Vorden	7234 WICHMOND 2	controlegroep platteland
Vorden	7233 WICHMOND	risico
Vries	9482 TYNAARLO	controlegroep platteland
Vries	9491 ZEIJEN 3	controlegroep platteland
Vriezenveen	7676 VRIEZENVEENSEWIJK	risico
Vught	5266 GEMENT 2	overig arm
Vught	5262 BERGENSHUIZEN	controlegroep platteland
Waalre	5582 AALST	controlegroep platteland
Waddinxveen	2742 NOORDEINDE E.O.	controlegroep platteland
Warnsveld	7231 WARNSVELD	controlegroep platteland
Wassenaar	2245 OUD-CLINGENDAAL	controlegroep platteland
Wassenaar	2242 RIJKSDORP MET DE PAN	controlegroep platteland
Weesp	1381 WEESP CENTRUM	controlegroep platteland
Wehl	7031 WEHL	controlegroep platteland
Wervershoof	1684 ZWAAGDIJK-OOST4	overig arm
West Maas en Waal	6658 BENEDEN-LEEUVEN	controlegroep platteland
West Maas en Waal	6629 APPELTERN	controlegroep platteland
West Maas en Waal	6627 MAASBOMMEL	overig arm
Westerbork	9439 WITTEVEEN	controlegroep platteland
Westerbork	9436 MANTINGE	controlegroep platteland
Westerbork	9442 ELP	controlegroep platteland
Westerbork	9441 ORVELTE	controlegroep platteland
Westervoort	6931 WESTERVOORT	controlegroep platteland
Westervoort	6932 DE GANZEPOEL-SCHANS	controlegroep platteland
Wester-Koggenland	1648 DE GOORN	controlegroep platteland
Wester-Koggenland	1652 ZUIDERMEER EN OMG	controlegroep platteland

Weststellingwerf	8476 TER IDZARD	overig arm
Weststellingwerf	8389 NOORDWOLDE 2	overig arm
Weststellingwerf	8393 VINKEGA	risico
Weststellingwerf	8398 BLESDIJKE	overig arm
Weststellingwerf	8392 BOIJL	risico
Weststellingwerf	8391 NOORDWOLDE 3	risico
Weststellingwerf	8482 SPANGA	risico
Weststellingwerf	8484 LANGELILLE	risico
Westvoorne	3234 TINTE	controlegroep platteland
Wierden	7468 ENTER ZUID-WEST	controlegroep platteland
Wieringermeer	1773 KREILEROORD	risico
Winschoten	9671 WINSCHOTEN-CENTRUM	risico
Winschoten	9675 WINSCHOTEN-NOORD	risico
Winschoten	9673 UDESWEG-ZUID	overig arm
Winsum	9891 EZINGE	overig arm
Winsum	9956 DEN ANDEL	risico
Winterswijk	7101 CENTRALE DEEL	overig arm
Wisch	7054 WESTENDORP	overig arm
Witterm	6277 SLENAKEN	controlegroep platteland
Wormerland	1546 JISP	controlegroep platteland
Wûnseradiel	8823 LOLLUM	overig arm
Wûnseradiel	8748 WITMARSUM	risico
Wûnseradiel	8763 PARREGA	overig arm
Wûnseradiel	8821 KIMSWERD	controlegroep platteland
Wûnseradiel	8749 PINGJUM	risico
Wymbritseradiel	8627 GAUW	top-100
Wymbritseradiel	8615 WESTHEM	overig arm
Wymbritseradiel	8624 UITWELLINGERGA	controlegroep platteland
Wymbritseradiel	8617 ABBEGA	risico
Zeevang	1472 MIDDELIE	controlegroep platteland
Zeevang	1475 BEETS	controlegroep platteland
Zelhem	7021 ZELHEM	controlegroep platteland
Zelhem	7025 HALLE	overig arm
Zevenaar	6903 ZEVENAAR ZONEGGE EN STEGESLAG	controlegroep platteland
Zevenaar	6904 ZEVENAAR ZONNEMAAT	controlegroep platteland
Zijpe	1757 OUDESLUIS	controlegroep platteland
Zijpe	1756 'T ZAND	controlegroep platteland
Zuidhorn	9881 KOMMERZIIL	overig arm
Zuidhorn	9882 KOMMERZIIL 2	top-100
Zuidhorn	9845 VISVLIET	overig arm
Zuidhorn	9832 DEN HORN	controlegroep platteland
Zuidhorn	9805 BRILTIL	controlegroep platteland
Zuidlaren	9471 ZUIDLAREN	controlegroep platteland
Zuidwolde	7925 LINDE	controlegroep platteland
Zundert	4722 NOORDWESTEN (W.O. SCHIJF)	risico
Zundert	4881 ZUNDERT	controlegroep platteland

Zundert	4885 ACHTMAAL	overig arm
Zundert	4884 WERNHOUT	controlegroep platteland
Zweeloo	7856 BENNEVELD	controlegroep platteland
's-Graveland	1243 'S-GRAVELAND	controlegroep platteland
's-Gravenzande	2691 BEBOUWDE KOM 'S-GRAVENZANDE	controlegroep platteland

Tabel A.2 Postcodegebieden in de categorie 'arm (top-100 t/m overig arm)' op het platteland per gemeente, naar hun statusontwikkeling tussen 1971 en 1995

Aalburg	4267 DRONGELEN	stabiel laag en arm
Aalten	7126 BREDEVOORT	stabiel laag en arm
Achtkarspelen	9289 DROGEHAM	stabiel laag en arm
Achtkarspelen	9286 TWIJZEL	stabiel laag en arm
Achtkarspelen	9283 SURHUIZUM	stabiel laag en arm
Achtkarspelen	9231 SURHUISTERVEEN	stabiel laag en arm
Achtkarspelen	9281 HARKEMA	stabiel laag en arm
Achtkarspelen	9287 TWIJZELERHEIDE	stabiel laag en arm
Achtkarspelen	9233 BOELENSLAAN	stabiel laag en arm
Achtkarspelen	9288 KOOTSTERTILLE	stabiel laag en arm
Achtkarspelen	9284 AUGUSTINUSGA	stabiel laag en arm
Ameland	9162 BALLUM	stabiel laag en arm
Anloo	9654 ANNERVEENSCHEKANAAL	stabiel laag en arm
Anloo	9659 EEXTERVEENSCHEKANAAL	stabiel laag en arm
Anloo	9465 ANDEREN	stabiel laag en arm
Appingedam	9902 APPINGEDAM-OOST	van hoog naar laag en arm
Bellingwedde	9566 VEELERVEEN	stabiel laag en arm
Bellingwedde	9697 BLIJHAM	stabiel laag en arm
Bellingwedde	9699 VRIESCHELOO	stabiel laag en arm
Bellingwedde	9695 BELLINGWOLDE	stabiel laag en arm
Best	5681 VLEUT	arm en geen lage status
Boarnsterhim	8647 SIJBRANDABUREN	stabiel laag en arm
Boarnsterhim	9003 WARTENA	arm en geen lage status
Boarnsterhim	9011 IRNSUM	stabiel laag en arm
Boarnsterhim	9013 DEERSUM	arm en geen lage status
Borculo	7273 HAARLO	stabiel laag en arm
Borger	9521 NIEUW-BUINEN	stabiel laag en arm
Borger	9523 DROUWENERMOND	stabiel laag en arm
Borsele	4454 BORSSELE	stabiel laag en arm
Boxmeer	5827 VORTUM-MULLEM	stabiel laag en arm
Boxtel	5282 BOXTEL-NOORD	van hoog naar laag en arm
Brummen	6975 EMPE EN TONDEN	arm en geen lage status
Dantumadeel	9271 ZWAAGWESTEINDE	stabiel laag en arm
Dantumadeel	9114 DRIESUM	stabiel laag en arm
Dantumadeel	9108 BROEKSTERWOUDE	stabiel laag en arm
Dantumadeel	9113 WOUTERSWOUDE	stabiel laag en arm
Dantumadeel	9109 DE VALOM	stabiel laag en arm
De Marne	9977 KLOOSTERBUREN	stabiel laag en arm
De Marne	9963 WARFHUIZEN	arm en geen lage status
De Marne	9965 LEENS	stabiel laag en arm
De Marne	9974 ZOUTKAMP	stabiel laag en arm
De Marne	9971 ULRUM	stabiel laag en arm

De Marne	9975 VIERHUIZEN	stabiel laag en arm
Den Ham	7681 VROOMSHOOP - OOST	stabiel laag en arm
Denekamp	7637 OUD OOTMARSUM	arm en geen lage status
Denekamp	7638 NUTTER	arm en geen lage status
Diever	8437 ZORGVLIED	stabiel laag en arm
Diever	8438 ZORGVLIED 2	stabiel laag en arm
Doesburg	6982 DE OOI	van hoog naar laag en arm
Dongen	5105 BUITENGEBIED DONGEN-OOST 2	arm en geen lage status
Dongeradeel	9151 HOLWERD	stabiel laag en arm
Dongeradeel	9147 HANTUM	arm en geen lage status
Dongeradeel	9135 MORRA	stabiel laag en arm
Dongeradeel	9143 NES	stabiel laag en arm
Dongeradeel	9144 HANTUMHUIZEN	stabiel laag en arm
Dongeradeel	9136 PAESENS	stabiel laag en arm
Dongeradeel	9134 LIOESSENS	stabiel laag en arm
Dongeradeel	9131 EE	stabiel laag en arm
Dongeradeel	9125 OOSTRUM	stabiel laag en arm
Dongeradeel	9132 ENGWIERUM	stabiel laag en arm
Dongeradeel	9137 OOSTERNIJKERK	stabiel laag en arm
Dongeradeel	9141 WIERUM	stabiel laag en arm
Eemsmond	9997 ZANDEWEER	stabiel laag en arm
Eemsmond	9989 WARFFUM	stabiel laag en arm
Eemsmond	9995 KANTENS	stabiel laag en arm
Eemsmond	9981 UITHUIZEN	stabiel laag en arm
Eemsmond	9988 USQUERT	stabiel laag en arm
Ferwerderadeel	9171 BLIJA	stabiel laag en arm
Ferwerderadeel	9178 HOGEBEINTUM	stabiel laag en arm
Ferwerderadeel	9074 HALLUM	stabiel laag en arm
Ferwerderadeel	9172 FERWERD	stabiel laag en arm
Franekeradeel	8855 SEXBIERUM	stabiel laag en arm
Franekeradeel	8812 PEINS	stabiel laag en arm
Franekeradeel	8807 HERBAIJUM	arm en geen lage status
Franekeradeel	8851 TZUMMARU	stabiel laag en arm
Franekeradeel	8801 FRANEKER BINNENSTAD	stabiel laag en arm
Franekeradeel	8854 OOSTERBIERUM	stabiel laag en arm
Franekeradeel	8804 TZUM	stabiel laag en arm
Franekeradeel	8806 ACHLUM	stabiel laag en arm
Franekeradeel	8808 DONGJUM	stabiel laag en arm
Gaasterlân-Sleat	8574 BAKHUIZEN	stabiel laag en arm
Geldermalsen	4157 ENSPIJK	arm en geen lage status
Gieten	9512 NIEUWEDIEP	stabiel laag en arm
Gieten	9511 GIETERVEEN	stabiel laag en arm
Gramsbergen	7787 HOLTHEME - DE HAANDRIK	arm en geen lage status
Grootegast	9866 LUTJEGAST	stabiel laag en arm
Grootegast	9871 STROOBOS	stabiel laag en arm

Grootevast	9865 OPENDE-WEST	stabiel laag en arm
het Bildt	9075 SINT JACOBIPAROCHIE	stabiel laag en arm
het Bildt	9079 SINT JACOBIPAROCHIE 2	stabiel laag en arm
het Bildt	9076 SINT ANNAPAROCHIE	stabiel laag en arm
het Bildt	9078 OUDE BILD TZIJL	stabiel laag en arm
het Bildt	9077 VROUWENPAROCHIE	stabiel laag en arm
Hontenisse	4583 TER HOLE	van gemiddeld naar laag en arm
Hulst	4569 GRAAUW	stabiel laag en arm
IJsselham	8374 KUINRE	stabiel laag en arm
IJsselham	8363 WETERING	arm en geen lage status
IJsselmuiden	8277 KAMPERZEEDIJK	arm en geen lage status
Kollumerland c.a.	9299 ZWAGERBOSCH	stabiel laag en arm
Kollumerland c.a.	9298 KOLLUMERZWAAG	stabiel laag en arm
Kollumerland c.a.	9293 KOLLUMERPOMP	stabiel laag en arm
Kollumerland c.a.	9851 BURUM	stabiel laag en arm
Kollumerland c.a.	9294 OUDWOUDE	stabiel laag en arm
Kollumerland c.a.	9852 WARFSTERMOLEN	stabiel laag en arm
Kollumerland c.a.	9291 KOLLUM	stabiel laag en arm
Leek	9828 BUITENGEBIED 2	stabiel laag en arm
Leerdam	4163 OOSTERWIJK	arm en geen lage status
Leeuwarderadeel	9071 OUDE LEIJE	stabiel laag en arm
Leeuwarderadeel	9057 JELSUM	stabiel laag en arm
Leeuwarderadeel	9054 HIJUM	stabiel laag en arm
Lemsterland	8531 EESTERGA/FOLLEGA	stabiel laag en arm
Lemsterland	8538 BANTEGA	stabiel laag en arm
Lichtenvoorde	7134 BUURT OM VRAGENDER	stabiel laag en arm
Littenseradiel	8843 SPANNUM	stabiel laag en arm
Littenseradiel	8735 ITENS	stabiel laag en arm
Littenseradiel	8842 WELSRIJP	stabiel laag en arm
Littenseradiel	8734 OOSTEREND	arm en geen lage status
Littenseradiel	8635 BOZUM	arm en geen lage status
Loppersum	9921 STEDUM	stabiel laag en arm
Loppersum	9912 LEERMENS	arm en geen lage status
Loppersum	9987 ZIJLDIJK	stabiel laag en arm
Loppersum	9923 GARSTHUIZEN	stabiel laag en arm
Loppersum	9915 'T ZANDT	stabiel laag en arm
Loppersum	9918 GARRELSWEER	stabiel laag en arm
Maasdriel	5333 HOENZADRIEL	arm en geen lage status
Margraten	6262 BANHOLT	arm en geen lage status
Marum	9367 KEUNINGSWIJK	stabiel laag en arm
Marum	9363 MARUM	stabiel laag en arm
Maurik	4023 RIJSWIJK	stabiel laag en arm
Menaldumadeel	9041 BERLIKUM	stabiel laag en arm
Menaldumadeel	9038 ENGELUM	stabiel laag en arm
Menaldumadeel	9043 WIER	stabiel laag en arm

Menaldumadeel	9034 MARSSUM	arm en geen lage status
Menaldumadeel	9044 BEETGUM	stabiel laag en arm
Menterwolde	9649 MUNTENDAM (MET OUDE VERL)	stabiel laag en arm
Menterwolde	9635 NOORDBROEK	stabiel laag en arm
Meppel	7942 WATERTOREN	stabiel laag en arm
Neerijnen	4185 EST	stabiel laag en arm
Nijefurd	8723 KOUDUM	stabiel laag en arm
Nijefurd	8713 HINDELOOPEN	stabiel laag en arm
Nijefurd	8722 MOLKWERUM	stabiel laag en arm
Nijefurd	8721 WARNS	stabiel laag en arm
Noorder-Koggenland	1655 SIJBEKARSPEL	van hoog naar laag en arm
Noorder-Koggenland	1658 LAMBERTSCHAAG	van gemiddeld naar laag en arm
Nunspeet	8076 VIERHOUTEN	arm en geen lage status
Odoorn	7876 VALTHERMOND	stabiel laag en arm
Odoorn	9573 EERSTE EXLOERMOND	stabiel laag en arm
Odoorn	7874 ODOORNERVEEN	arm en geen lage status
Oldebroek	8095 'T LOO	stabiel laag en arm
Ommen	7685 BEERZERVELD (KERN)	van gemiddeld naar laag en arm
Ommen	8146 BUURTSCHAP DALMSHOLTE	arm en geen lage status
Ommen	7736 BUURTSCHAP BEERZE	stabiel laag en arm
Ommen	7734 VILSTEREN (KERN)	arm en geen lage status
Oosterhesselen	7918 NIEUWLANDE	stabiel laag en arm
Ooststellingwerf	8433 HAULERWIJK	stabiel laag en arm
Ooststellingwerf	8431 OOSTERWOLDE	stabiel laag en arm
Ooststellingwerf	8424 ELSLOO	arm en geen lage status
Ooststellingwerf	8422 NIJEBERKOOP	stabiel laag en arm
Opsterland	8404 LANGEZWAAG 2	stabiel laag en arm
Opsterland	9241 WIJNJEWOUDE	stabiel laag en arm
Opsterland	8406 TIJNJE	stabiel laag en arm
Opsterland	9245 NIJ BEETS	stabiel laag en arm
Opsterland	9243 BAKKEVEEN	stabiel laag en arm
Pekela	9665 OUDE PEKELA	stabiel laag en arm
Raalte	8153 LEMELERVELD II	stabiel laag en arm
Reiderland	9686 BEERTA	stabiel laag en arm
Reiderland	9693 NIEUWESCHANS	stabiel laag en arm
Reiderland	9688 DRIEBORG EN OUDEDIJK	stabiel laag en arm
Reiderland	9684 FINSTERWOLDE	stabiel laag en arm
Reimerswaal	4413 KRABBENDIJK	stabiel laag en arm
Roden	9305 RODERESCH	stabiel laag en arm
Roden	9307 STEENBERGEN	stabiel laag en arm
Rolde	9443 SCHOONLO	stabiel laag en arm
Scheemda	9944 NIEUWOLDA	stabiel laag en arm
Scheemda	9943 NIEUW-SCHEEMDA	stabiel laag en arm

Schermer	1847 SCHERMEER (ZUID- EN NOORD-SCHERMER) 2	van hoog naar laag en arm
Sevenum	5977 EVERTSOORD (W.O. DE PEEL)	arm en geen lage status
Sint Michielsgestel	5293 GEMONDE 3	arm en geen lage status
Skarsterlân	8467 VEGELINSOORD	arm en geen lage status
Skarsterlân	8513 OUWSTERHAULE	van gemiddeld naar laag en arm
Skarsterlân	8523 IDSKENHUIZEN	stabiel laag en arm
Skarsterlân	8511 GOINGARIJP	arm en geen lage status
Slochteren	9625 OVERSCHILD 2	arm en geen lage status
Slochteren	9623 HARKSTEDE	arm en geen lage status
Slochteren	9626 MEENTEWEG	stabiel laag en arm
Smilde	9423 HOOGERSMILDE CENTRUM	stabiel laag en arm
Sneek	8606 SPERKHEM + INDUSTRIE-TERREIN HOUKESLOOT	stabiel laag en arm
Sneek	8605 OMGEVING LEEUWARDERWEG + BUNGALOWPARK	stabiel laag en arm
Sneek	8607 DUINTERPEN	stabiel laag en arm
Sneek	8608 TINGA	stabiel laag en arm
Steenwijk	8341 INDUSTRIEGEBIED GROOT VERLAAT	van gemiddeld naar laag en arm
Steenwijk	8344 ONNASEVELD	stabiel laag en arm
Steenwijk	8331 WESTWIJKEN E.O.	stabiel laag en arm
Steenwijk	8338 KERN WILLEMSSOORD	stabiel laag en arm
Terschelling	8897 DE BOSCHPLAAT	arm en geen lage status
Texel	1795 DE COCKSDORP	stabiel laag en arm
Tholen	4698 OUD-VOSSEMEER	van gemiddeld naar laag en arm
Tubbergen	7663 MANDER	stabiel laag en arm
Tubbergen	7615 HARBRINKHOEK (KERN)	stabiel laag en arm
Tubbergen	7679 LANGEVEEN (KERN)	arm en geen lage status
Ubbergen	6574 UBBERGEN	van gemiddeld naar laag en arm
Vaals	6291 RAREN	stabiel laag en arm
Valburg	6674 HERVELD	stabiel laag en arm
Valburg	6672 HEMMEN	arm en geen lage status
Valburg	6677 SLIJK-EWIJK	stabiel laag en arm
Valkenburg aan de Geul	6301 VALKENBURG	arm en geen lage status
Veendam	9644 OMMELANDERWIJK	stabiel laag en arm
Veendam	9641 VEENDAM-SORGHVLIET	stabiel laag en arm
Veendam	9645 VEENDAM-MIDDENWEG E.O.	stabiel laag en arm
Vlagtwedde	9561 AGOBUURT	stabiel laag en arm
Vlagtwedde	9545 BOURTAGNE	stabiel laag en arm
Vlagtwedde	9541 VLAGTWEDDE	stabiel laag en arm
Vledder	8384 WILHELMINA OORD	stabiel laag en arm
Vledder	8383 NIJENSLEEK	stabiel laag en arm
Vorden	7233 WICHMOND	arm en geen lage status

Vriezenveen	7676 VRIEZENVEENSEWIJK	stabiel laag en arm
Vught	5266 GEMENT 2	arm en geen lage status
Wervershoof	1684 ZWAAGDIJK-OOST 4	arm en geen lage status
West Maas en Waal	6627 MAASBOMMEL	van gemiddeld naar laag en arm
Weststellingwerf	8391 NOORDWOLDE 3	stabiel laag en arm
Weststellingwerf	8398 BLESDIJKE	arm en geen lage status
Weststellingwerf	8476 TER IDZARD	arm en geen lage status
Weststellingwerf	8392 BOIJL	arm en geen lage status
Weststellingwerf	8389 NOORDWOLDE 2	stabiel laag en arm
Weststellingwerf	8393 VINKEGA	arm en geen lage status
Weststellingwerf	8484 LANGELILLE	arm en geen lage status
Weststellingwerf	8482 SPANGA	stabiel laag en arm
Wieringermeer	1773 KREILEROORD	van hoog naar laag en arm
Winschoten	9673 UDESWEIG-ZUID	stabiel laag en arm
Winschoten	9675 WINSCHOTEN-NOORD	stabiel laag en arm
Winschoten	9671 WINSCHOTEN-CENTRUM	arm en geen lage status
Winsum	9891 EZINGE	stabiel laag en arm
Winsum	9956 DEN ANDEL	stabiel laag en arm
Winterswijk	7101 CENTRALE DEEL	van gemiddeld naar laag en arm
Wisch	7054 WESTENDORP	arm en geen lage status
Wûnseradiel	8748 WITMARSUM	stabiel laag en arm
Wûnseradiel	8823 LOLLUM	stabiel laag en arm
Wûnseradiel	8763 PARREGA	arm en geen lage status
Wûnseradiel	8749 PINGJUM	stabiel laag en arm
Wymbritseradiel	8615 WESTHEM	stabiel laag en arm
Wymbritseradiel	8617 ABBEGA	arm en geen lage status
Wymbritseradiel	8627 GAUW	arm en geen lage status
Zelhem	7025 HALLE	arm en geen lage status
Zuidhorn	9881 KOMMERZIJL	stabiel laag en arm
Zuidhorn	9845 VISVLIET	stabiel laag en arm
Zuidhorn	9882 KOMMERZIJL 2	stabiel laag en arm
Zundert	4885 ACHTMAAL	arm en geen lage status
Zundert	4722 NOORDWESTEN (W.O. SCHIJF)	arm en geen lage status

Tabel A.3 Postcodegebieden uit de categorie 'arm' (top-100 t/m overig arm) op het platteland per gemeente, naar voorzieningenniveau.

Aalburg	4267 DRONGELEN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Aalten	7126 BREDEVOORT	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Achtkarspelen	9233 BOELENSLAAN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Achtkarspelen	9288 KOOTSTERTILLE	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Achtkarspelen	9289 DROGEHAM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Achtkarspelen	9231 SURHUISTERVEEN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Achtkarspelen	9284 AUGUSTINUSGA	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Achtkarspelen	9286 TWIJZEL	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Achtkarspelen	9287 TWIJZELERHEIDE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Achtkarspelen	9281 HARKEMA	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Achtkarspelen	9283 SURHUIZUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Anloo	9659 EEXTERVEENSCHEN KANAAL	geen voorzieningen (bereikbaar)
Anloo	9654 ANNERVEENSCHEN KANAAL	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Anloo	9465 ANDEREN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Bellingwedde	9699 VRIESCHELOO	geen voorzieningen (bereikbaar)
Bellingwedde	9695 BELLINGWOLDE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Bellingwedde	9566 VEELERVEEN	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Bellingwedde	9697 BLIJHAM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Best	5681 VLEUT	geen voorzieningen (bereikbaar)
Boarnsterhim	9013 DEERSUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Boarnsterhim	8647 SIJBRANDABUREN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Boarnsterhim	9003 WARTENA	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Borger	9523 DROUWENERMOND	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Borger	9521 NIEUW-BUINEN	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Borsele	4454 BORSSELE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)

Boxmeer	5827 VORTUM-MULLEM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Boxtel	5282 BOXTEL-NOORD	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Brummen	6975 EMPE EN TONDEN	geen voorzieningen (bereikbaar)
Dantumadeel	9108 BROEKSTERWOUDE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Dantumadeel	9113 WOUTERSWOUDE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Dantumadeel	9109 DE VALOM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Dantumadeel	9114 DRIESUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
De Marne	9971 ULRUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
De Marne	9975 VIERHUIZEN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
De Marne	9963 WARFHUIZEN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
De Marne	9977 KLOOSTERBUREN	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
De Marne	9974 ZOUTKAMP	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Den Ham	7681 VROOMSHOOP - OOST	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Denekamp	7637 OUD OOTMARSUM	geen voorzieningen (bereikbaar)
Denekamp	7638 NUTTER	geen voorzieningen (bereikbaar)
Diever	8437 ZORGVLIED	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Diever	8438 ZORGVLIED 2	geen voorzieningen (bereikbaar)
Doesburg	6982 DE OOI	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Dongen	5105 BUITENGEBIED DONGEN-OOST 2	geen voorzieningen (bereikbaar)
Dongeradeel	9151 HOLWERD	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Dongeradeel	9125 OOSTRUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Dongeradeel	9144 HANTUMHUIZEN	geen voorzieningen (bereikbaar)
Dongeradeel	9135 MORRA	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Dongeradeel	9141 WIERUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Dongeradeel	9132 ENGWIERUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Dongeradeel	9147 HANTUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Dongeradeel	9143 NES	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)

Dongeradeel	9131 EE	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Eemsmond	9997 ZANDEWEER	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Eemsmond	9988 USQUERT	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Eemsmond	9981 UITHUIZEN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Eemsmond	9989 WARFFUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Ferwerderadeel	9172 FERWERD	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Ferwerderadeel	9074 HALLUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Ferwerderadeel	9178 HOGEBEINTUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Franekeradeel	8807 HERBAIJUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Franekeradeel	8801 FRANEKER BINNENSTAD	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Franekeradeel	8855 SEXBIERUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Franekeradeel	8804 TZUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Franekeradeel	8808 DONGJUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Franekeradeel	8851 TZUMMARU	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Franekeradeel	8854 OOSTERBIERUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Gaasterlân-Sleat	8574 BAKHUIZEN	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Geldermalsen	4157 ENSPIJK	geen voorzieningen (bereikbaar)
Gieten	9512 NIEUWEDIEP	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Gieten	9511 GIETERVEEN	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Gramsbergen	7787 HOLTHEME - DE HAANDRIK	geen voorzieningen (bereikbaar)
Grootegast	9871 STROOBOS	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Grootegast	9865 OPENDE-WEST	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Grootegast	9866 LUTJEGAST	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
het Bildt	9078 OUDE BILDTZIJL	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
het Bildt	9077 VROUWENPAROCHIE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)

het Bildt	9079 SINT JACOBIPAROCHIE 2	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
het Bildt	9076 SINT ANNAPAROCHIE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Hulst	4569 GRAAUW	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
IJsselham	8374 KUINRE	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
IJsselham	8363 WETERING	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Kollumerland c.a.	9294 OUDWOUDE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Kollumerland c.a.	9293 KOLLUMERPOMP	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Kollumerland c.a.	9298 KOLLUMERZWAAG	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Kollumerland c.a.	9851 BURUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Kollumerland c.a.	9852 WARFSTERMOLEN	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Kollumerland c.a.	9299 ZWAGERBOSCH	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Kollumerland c.a.	9291 KOLLUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Leek	9828 BUITENGEBIED 2	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Leeuwarderadeel	9057 JELSUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Lemsterland	8538 BANTEGA	geen voorzieningen (bereikbaar)
Lemsterland	8531 EESTERGA/FOLLEGA	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Lichtenvoorde	7134 BUURT OM VRAGENDER	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Littenseradiel	8735 ITENS	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Littenseradiel	8734 OOSTEREND	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Littenseradiel	8635 BOZUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Littenseradiel	8842 WELSRIJP	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Littenseradiel	8843 SPANNUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Loppersum	9915 'T ZANDT	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Loppersum	9921 STEDUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Loppersum	9912 LEERMENS	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)

Loppersum	9923 GARSTHUIZEN	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Loppersum	9918 GARRELSWEER	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Loppersum	9987 ZIJLDIJK	geen voorzieningen (bereikbaar)
Maasdriel	5333 HOENZADRIEL	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Marum	9367 KEUNINGSWIJK	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Maurik	4023 RIJSWIJK	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Menaldumadeel	9041 BERLIKUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Menaldumadeel	9034 MARSSUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Menaldumadeel	9043 WIER	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Menterwolde	9649 MUNTENDAM (MET OUDE VERL	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Menterwolde	9635 NOORDBROEK	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Meppel	7942 WATERTOREN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Neerijnen	4185 EST	geen voorzieningen (bereikbaar)
Nijefurd	8723 KOUDUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Nijefurd	8721 WARNS	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Nijefurd	8713 HINDELOOPEN	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Nijefurd	8722 MOLKWERUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Noorder-Koggenland	1658 LAMBERTSCHAAG	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Noorder-Koggenland	1655 SIJBEKARSPER	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Odoorn	7876 VALTHERMOND	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Odoorn	9573 EERSTE EXLOERMOND	geen voorzieningen (bereikbaar)
Odoorn	7874 ODOORNERVEEN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Oldebroek	8095 'T LOO	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Ommen	7736 BUURTSCHAP BEERZE	geen voorzieningen (bereikbaar)
Ommen	7734 VILSTEREN (KERN)	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Ommen	8146 BUURTSCHAP DALMSHOLTE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Ommen	7685 BEERZERVELD (KERN)	geen voorzieningen (bereikbaar)

Oosterhesselen	7918 NIEUWLANDE	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Ooststellingwerf	8422 NIJEBERKOOP	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Ooststellingwerf	8431 OOSTERWOLDE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Ooststellingwerf	8424 ELSLOO	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Ooststellingwerf	8433 HAULERWIJK	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Opsterland	9241 WIJNJEUDE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Opsterland	8404 LANGEZWAAG 2	geen voorzieningen (bereikbaar)
Opsterland	9245 NIJ BEETS	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Opsterland	8406 TIJNJE	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Opsterland	9243 BAKKEVEEN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Pekela	9665 OUDE PEKELA	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Raalte	8153 LEMELERVELD II	geen voorzieningen (bereikbaar)
Reiderland	9684 FINSTERWOLDE	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Reiderland	9686 BEERTA	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Reiderland	9693 NIEUWESCHANS	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Roden	9305 RODERESCH	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Roden	9307 STEENBERGEN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Rolde	9443 SCHOONLO	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Scheemda	9943 NIEUW-SCHEEMDA	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Scheemda	9944 NIEUWOLDA	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Schermer	1847 SCHERMEER (ZUID- EN NOORD-SCHERMER) 2	geen voorzieningen (bereikbaar)
Sevenum	5977 EVERTSOORD (W.O. DE PEEL)	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Sint Michielsgestel	5293 GEMONDE 3	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Skarsterlân	8511 GOINGARIJP	geen voorzieningen (bereikbaar)
Skarsterlân	8467 VEGELINSOORD	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Skarsterlân	8513 OUWSTERHAULE	geen voorzieningen (bereikbaar)
Slochteren	9623 HARKSTEDE	geen voorzieningen (bereikbaar)

Slochteren	9626 MEENTEWEG	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Slochteren	9625 OVERSCHILD 2	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Smilde	9423 HOOGERSMILDE CENTRUM	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Sneek	8606 SPERKHEM + INDUSTRIE-TERREIN HOUKESLOOT	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Sneek	8608 TINGA	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Sneek	8605 OMGEVING LEEWARDERWEG + BUNGALOWPARK	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Sneek	8607 DUINTERPEN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Steenwijk	8331 WESTWIJKEN E.O.	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Steenwijk	8344 ONNASEVELD	geen voorzieningen (bereikbaar)
Steenwijk	8341 INDUSTRIEGEBIED GROOT VERLAAT	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Steenwijk	8338 KERN WILLEMSOORD	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Terschelling	8897 DE BOSCHPLAAT	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Texel	1795 DE COCKSDORP	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Tholen	4698 OUD-VOSSEMEER	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Tubbergen	7615 HARBRINKHOEK (KERN)	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Tubbergen	7679 LANGEVEEN (KERN)	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Tubbergen	7663 MANDER	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Ubbergen	6574 UBBERGEN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Vaals	6291 RAREN	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Valburg	6672 HEMMEN	geen voorzieningen (bereikbaar)
Valburg	6674 HERVELD	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Valburg	6677 SLIJK-EWIJK	geen voorzieningen (bereikbaar)
Valkenburg aan de Geul	6301 VALKENBURG	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Veendam	9645 VEENDAM-MIDDENWEG E.O.	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Veendam	9644 OMMELANDERWIJK	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)

Vlagtwedde	9541 VLAGTWEDDE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Vlagtwedde	9561 AGOBUURT	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Vledder	8384 WILHELMINAOORD	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Vledder	8383 NIJENSLEEK	geen voorzieningen (bereikbaar)
Vorden	7233 WICHMOND	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Vriezenveen	7676 VRIEZENVEENSEWIJK	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Vught	5266 GEMENT 2	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Wervershoof	1684 ZWAAGDIJK-OOST 4	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
West Maas en Waal	6627 MAASBOMMEL	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Weststellingwerf	8393 VINKEGA	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Weststellingwerf	8392 BOIJL	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Weststellingwerf	8391 NOORDWOLDE 3	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Weststellingwerf	8398 BLESDIJKE	geen voorzieningen (bereikbaar)
Weststellingwerf	8476 TER IDZARD	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Weststellingwerf	8484 LANGELILLE	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Weststellingwerf	8482 SPANGA	geen voorzieningen (bereikbaar)
Wieringermeer	1773 KREILEROORD	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Winschoten	9673 UDESWEIG-ZUID	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Winschoten	9675 WINSCHOTEN-NOORD	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Winsum	9956 DEN ANDEL	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Winterswijk	7101 CENTRALE DEEL	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Wisch	7054 WESTENDORP	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Wûnseradiel	8763 PARREGA	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Wûnseradiel	8823 LOLLUM	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Wymbritseradiel	8627 GAUW	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Zelhem	7025 HALLE	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)

Zuidhorn	9881 KOMMERZIIL	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Zuidhorn	9845 VISVLIET	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Zuidhorn	9882 KOMMERZIIL 2	een of twee essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Zundert	4722 NOORDWESTEN (W.O. SCHIJF	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)
Zundert	4885 ACHTMAAL	alleen niet essentiële voorzieningen (bereikbaar)

BIJLAGE B KAARTEN: LAGE INKOMENS IN POSTCODEGEBIEDEN

Afbeelding B.1 Landsdeel Noord

